

**Finansiell stabilitet
Avdeling for interbankoppgjør**

Norges Banks oppgjørssystem og sikkerhet for bankenes lån

Tjenester for bankene og staten

Årsrapport 2009

Innhold

1	Introduksjon	3
2	Oppgjørstjenester for bankene	5
2.1	Innledning	5
2.2	Sentrale funksjoner i den finansielle infrastrukturen i Norge.....	6
2.3	Transaksjonsveier og ulike typer betalingsoppgjør	9
2.4	Deltakelse i NBO	11
2.5	Andre konti	11
2.6	Priser i NBO	12
2.7	Omsetningen i NBO	12
2.8	Dager med stor omsetning i NBO	14
2.9	Continuous Linked Settlement (CLS)	15
3	Sikkerhet for lån i Norges Bank.....	18
3.1	Innledning	18
3.2	Låneordningene	18
3.3	Regelverket for sikkerhetsstillelse	18
3.4	Bankenes sikkerhetsstillelse	19
3.5	Tilpasninger i F-lånsordningen 2009.....	21
3.6	Bytteordningen	22
4	Tjenester for staten.....	24
4.1	Innledning	24
4.2	Statens konti i Norges Bank	24
4.3	Statens konsernkontoordning	25
4.4	Statens gjelds- og likviditetsforvaltning	26
5	Tilgjengelighet og avvik for IKT-systemene	28
6	Beredskapsøvelser og tester av reserveløsninger.....	29

1 Introduksjon

Norges Bank utfører oppgjørstjenester for bankene ved hjelp av Norges Banks oppgjørssystem (NBO). Betalinger mellom bankene og overføringer mellom bankene og Norges Bank gjøres opp med endelig virkning når de posteres på bankenes konti i NBO. Betalingene mellom bankene kan ha sitt opphav i bankenes likviditetsstyring, betalingstjenester for kunder, valutahandel og oppgjør for handel med verdipapirer og derivater. Overføringene mellom Norges Bank og bankene er knyttet til sentralbankens likviditetspolitiske tiltak, forvaltning av statens likviditet, bankenes innskudd og uttak av kontanter og sentralbankens egen drift.

Noen hovedpunkter fra driften av NBO i 2009:

- Gjennomsnittlig omsetning per dag i NBO i 2009 var 187 milliarder kroner. Dette er lavere enn i de foregående årene.
- I april 2009 tok Norges Bank i bruk en ny systemløsning for oppgjørssystemet levert av det italienske selskapet SIA SSB. Avtalen med ErgoGroup AS om de IKT-baserte driftstjenestene for NBO er revidert i lys av den nye systemløsningen.
- Etter at det nye oppgjørssystemet ble satt i drift i april 2009 har tilgjengeligheten til NBO vært høyere enn tidligere.
- Ved inngangen til 2009 hadde bankene pantsatt verdipapirer for i alt 248 milliarder kroner som sikkerhet for lån i Norges Bank, mens dette ved utgangen av året utgjorde 263 milliarder kroner.

Denne årsrapporten inneholder informasjon om driften av NBO, bankenes sikkerhetsstillelse for lån og tjenestene for staten. Deltakelsen og omsetningen i NBO er nærmere omtalt i kapittel 2 som også inneholder en forklaring av de ulike typene

betalingsoppgjør og hvilke forhold som påvirket omsetningen i 2009.

For at en bank skal få gjort opp sine betalinger i Norges Bank, må banken ha tilstrekkelig likviditet på sin oppgjørskonto. Likviditeten kan være i form av innskudd eller automatisk adgang til å låne i Norges Bank med sikkerhet i pantsatte verdipapirer.

Norges Bank kan yte rentefrie lån gjennom dagen og lån over natten med rente. Låneordningene bidrar til å effektivisere betalingsoppgjørene og gjennomføre likviditetspolitiske tiltak overfor bankene. Selve overføringen av likviditet mellom Norges Bank og bankene skjer ved posteringer på bankenes konti i NBO.

Som følge av finansuroen høsten 2008 ble det iverksatt tiltak som førte til at bankenes adgang til å låne i Norges Bank ble sterkt utvidet, både ved at Norges Bank innførte lån med lengre løpetid enn normalt og ved at grunnlaget for pant ble utvidet. På oppdrag for Finansdepartementet har Norges Bank forvaltet bytteordningen mellom obligasjoner med fortrinnsrett og statskasseveksler. Ordningen med sikkerhet for lån, bankenes bruk av låneordningene og oppgavene med bytteordningen er omtalt i kapittel 3.

Norges Bank har oppgaver med å forvalte statens likvide beholdninger og statens gjeld i norske kroner. Et hovedhensyn er å samle statens likviditet hver dag på statens foliokonto i Norges Bank. Norges Bank forvalter et kontosystem som benyttes til oppgavene med både statens konsernkontoordning og statens gjeldsforvaltning. Bankene som utfører betalingstjenester for staten overfører hver dag statens likviditet og saldo på statlige virksomheters konti hos seg til statens konti i Norges Bank. De operative oppgavene med statens konsernkontoordning og statens gjeldsforvaltning er omtalt i kapittel 4. Den

IKT-baserte drifts- og systemløsningen for statens konti i Norges Bank leveres av EDB Business Partner ASA etter avtale med Norges Bank.

Norges Bank er øverste oppgjørsbank i norske kroner og NBO utgjør kjernen i den finansielle infrastrukturen i Norge. Et effektivt og robust oppgjørssystem er derfor viktig for finansiell stabilitet, og bankenes kontohold i Norges Bank er viktig for en effektiv gjennomføring av pengepolitikken. Det legges derfor stor vekt på at NBO-systemene er operasjonelt pålitelige og oppfyller høye krav til tilgjengelighet. Tilgjengeligheten for NBO-systemene og de viktigste avvikene i 2009 omtales i kapittel 5.

For å redusere virkningene av de avvikene som oppstår, har Norges Bank beredskapsløsninger som testes jevnlig både internt og i samarbeid med eksterne parter. I kapittel 6 omtales beredskapsøvelser og tester av reserveløsninger som ble gjennomført i 2009.

Det er et mål for Norges Bank at oppgjørssystemet skal være robust og effektivt og at det skal oppfylle internasjonale anbefalinger¹ og standarder. Denne årsrapporten og de forhold som presenteres her, er en del av dokumentasjonen for å vurdere i hvilken grad disse målene nås.

¹ Dette gjelder spesielt følgende to anbefalinger: "Core Principles for Systemically Important Payment Systems" fra Committee on Payment and Settlement Systems (CPSS), Publications No. 43 January 2001, og "Recommendation for Securities Settlement Systems" fra CPSS og Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions, Publication No. 46 November 2001. Begge rapportene utgitt av Den internasjonale oppgjørsbanken – BIS.

2 Oppgjørstjenester for bankene

2.1 Innledning

Norges Bank er øverste oppgjørsbank for betalinger mellom bankene. Oppgjør skjer ved postering på bankenes konti i Norges Banks oppgjørssystem (NBO). Avregninger fra NICS, Verdipapirsentralen ASA og Oslo Clearing ASA gjøres også opp i NBO, se avsnitt 2.2. Norges Bank satte i drift et nytt oppgjørssystem den 17. april 2009, se ramme.

For at en betaling skal gjøres opp i NBO, må betalende bank ha dekning på sin konto i form av innskudd eller låneadgang som er sikret med pant i verdipapirer. Bankene har automatisk adgang til rentefrie lån gjennom dagen innenfor gjeldende låneadgang. Adgangen til slike lån gjør det lettere for bankene å skaffe løpende dekning for sine betalingsposisjoner.

Dersom det ikke er dekning for et betalingsoppdrag, blir oppdraget liggende i kø i NBO. NBO har en funksjon for å løse opp såkalte vranglåssituasjoner. Vranglåsfunksjonen innebærer at utgående betalinger avregnes mot inngående betalinger i kø mellom flere banker, og at betalingene blir gjennomført dersom hver bank samlet sett har dekning for sine betalinger. Kjørdningen i NBO gir også bankene mulighet for å omprioritere betalingene slik at et større antall betalinger lar seg gjennomføre innenfor tilgjengelig likviditet.

Ved utgangen av 2009 var det i realiteten DnB NOR Bank og SpareBank 1 SMN som fungerte som private oppgjørsbanker, se ramme. Siden forrige årsskifte har Swedbank opphørt som oppgjørsbank. SEB Privatbanken ASA er en selvstendig norsk forretningsbank som er heleid av Skandinaviska Enskilda Banken (SEB), og som benytter morbanken SEB som oppgjørsbank.

Oppgjørsbanker på flere nivåer

I bankenes felles avtale- og regelverk for avregning og oppgjør klassifiseres bankene i nivå 1 og nivå 2. Banker på nivå 1 gjør opp sine posisjoner i NICS masseavregningen i Norges Banks oppgjørssystem. Banker på nivå 2 gjør opp sine posisjoner i en privat oppgjørsbank.

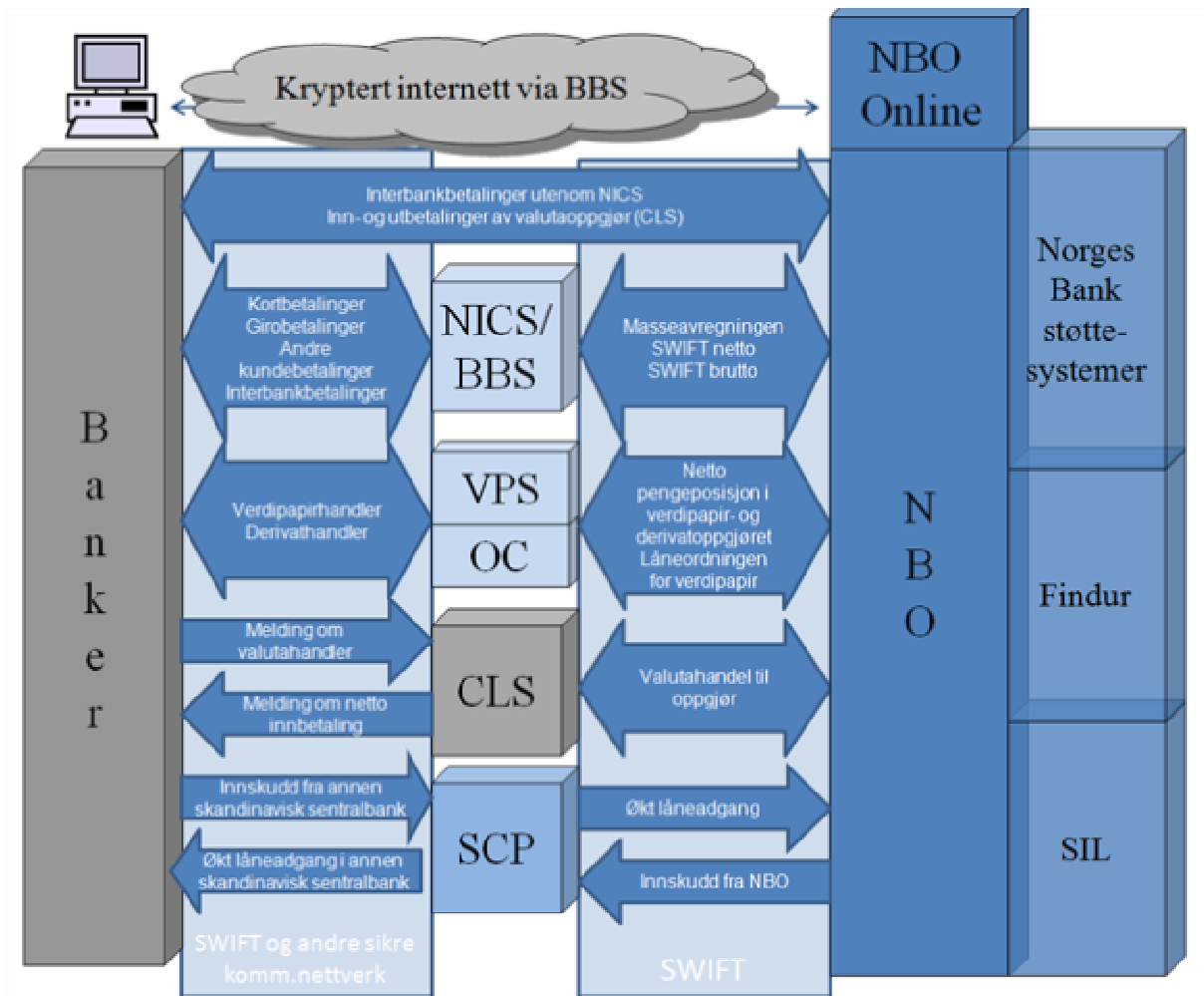
Betalinger mellom en bank på nivå 1 og en bank på nivå 2 gjøres opp ved at betalingene inngår i posisjonen som den private oppgjørsbanken har i oppgjøret av NICS masseavregningen i Norges Bank.

Betalinger mellom to banker som normalt benytter samme oppgjørsbank på nivå 2 kan også gjøres opp i Norges Banks oppgjørssystem.

Antall banker på nivå 2 per 31.12.2009.

DnB NOR Bank	106
SpareBank 1 SMN	16
SEB	1
Sum	123

Figur 2.1 Den finansielle infrastrukturen for oppgjør i NBO

2.2 Sentrale funksjoner i den finansielle infrastrukturen i Norge

NBO er kjernen i systemene for avregning og oppgjør av betalinger i Norge. Disse interbanksystemene benyttes for at banker skal gjøre opp betalinger seg imellom basert på oppdrag bankene får fra sine kunder eller basert på deres eget finansieringsbehov.

Bankene kan sende betalingsoppdrag til oppgjør i *NBO* via hovedkanalen *SWIFT*, *NBO Online* eller via avregning i bankenes fellessystem *NICS* (Norwegian Interbank Clearing System) som driftes av Bankenes Betalingsentral.

SWIFT er et sikkert og overvåket internasjonalt kommunikasjonsnettverk for finansielle transaksjoner. Dette er hovedkanalen for bankenes og andre aktørers kommunikasjon med *NBO*.

NBO Online er en ny kanal til *NBO* som bankene kan benytte til å hente informasjon fra sin konto og legge inn betalingsoppdrag. Kommunikasjonen mellom bankene og *NBO Online* er basert

på etablert kommunikasjonsløsning via BBS.

For å kunne foreta en betaling fra sin konto i NBO må bankene ha dekning i form av innskudd eller låneadgang. Bankene benytter verdipapirer som pant for lån i Norges Bank. Låneverdien beregnes ved hjelp av systemet for *sikkerhet for lån (SIL)* og informasjon om endringer i hver banks låneadgang overføres løpende til bankenes konto i NBO.

Verdipapirsentralen ASA (VPS) fører det sentrale rettighetsregisteret for verdipapirer i Norge og registrerer handler med verdipapirer. VPS kontrollerer at verdipapirene er til stede på selgers konto og beregner netto pengeposisjon for handlene for hver deltaker i verdipapir oppgjøret (VPO). Disse netto pengeposisjonene sendes til NBO for oppgjør to ganger om dagen. Etter oppgjør i NBO overføres rettighetene til verdipapirene fra selgers til kjøpers verdipapirkonto i VPS.

Oslo Clearing (OC) beregner bankenes posisjoner i handelen med finansielle

derivater og bankenes posisjoner knyttet til bruken av låneordningen for verdipapirer i VPS. Oslo Clearing sender hver dag én derivatavregning og én avregning for låneordningen for verdipapirer til oppgjør i Norges Bank.

Continuous Linked Settlement (CLS) er et internasjonalt system for oppgjør av handler med valuta. Bankene som benytter CLS foretar innbetalinger til og mottar utbetalinger i norske kroner fra CLS via CLS Banks konto i NBO.

Scandinavian Cash Pool (SCP) er en ordning der banker med konto i Norges Bank, Sveriges riksbank og/eller Danmarks Nationalbank kan benytte innskudd i disse sentralbankene som sikkerhet for lån i en annen av de tre sentralbankene.

Norges Banks interne støttesystemer omfatter regnskapssystemet, systemet for å registrere bankenes innskudd og uttak av kontanter og systemet Findur som benyttes til å registrere og behandle Norges Banks markedsoperasjoner, bl.a. lån med fast løpetid (F-lån).

Nytt oppgjørssystem i Norges Bank

Høsten 2004 startet Norges Bank et prosjekt for å erstatte systemløsningen for NBO med annen programvare. Siktemålet var å skifte ut den daværende programvaren, som i stor grad var egenutviklet, med en standard programpakke for oppgjør i sentralbanker. Dette skulle på sikt redusere den operasjonelle risikoen.

Prosjektet ble delt i tre faser der man i første fase utarbeidet en kravspesifikasjon basert på egne krav og andre interessenters behov for funksjoner ved systemet, kartla aktuelle leverandører av egnede programpakker og utarbeidet en tilbudsinvitasjon. Invitasjonen ble i mai 2005 distribuert til 4 forhåndsgodkjente leverandører av standard programvare for oppgjørssystemer. Godkjenningen besto blant annet av en vurdering av sikkerhetsmessige forhold hos leverandørene og at de tilfredsstilte en betingelse om erfaring med tilsvarende leveranser til andre sentralbanker.

I andre fase ble først de fire tilbudene vurdert ut fra kriterier beskrevet i tilbudsinvitasjonen. Deretter forhandlet Norges Bank med de to antatt beste tilbyderne. Forhandlingene endte med at Norges Bank i mars 2006 inngikk en leveransekontrakt med det italienske selskapet SIA SSB om levering av et oppgjørssystem utviklet av det sørafrikanske selskapet Perago. Den tredje fasen av prosjektet, med installering av det nye systemet, startet umiddelbart.

Prosjektarbeidet ble utført av egne medarbeidere i Norges Bank, representanter fra leverandøren av programvaren og representanter fra Norges Banks leverandør av IT driftstjenester, ErgoGroup AS. I tillegg benyttet Norges Bank flere konsulenter for å dekke spesielle kompetansebehov, blant annet til testledelse, kontraktsforhandlinger, tekniske forhold og sikkerhetsmessige vurderinger.

Ettersom bankene er viktige brukere av oppgjørssystemet, og siden de også skal betale for etableringen og driften av systemet, ble representanter fra bankene og bankforeningene invitert til å delta i en egen referansegruppe allerede ved utarbeidelsen av kravspesifikasjonen. Det var også en rekke felles arbeidsgrupper med bankene om blant annet utarbeiding av informasjonsløsninger, spesifikasjoner av betalingsoppdrag fra bankene, valg av funksjonalitet i systemet, samt planlegging av selve oppstarten og overgangen til den nye systemløsningen. Alle bankene ble invitert til egne opplæringskurs i bruken av det nye systemet.

Sveriges riksbank hadde et tilsvarende prosjekt med utskifting av sitt oppgjørssystem i samme tidsrom. Norges Bank hadde et godt og nyttig samarbeid med Riksbanken gjennom hele prosjektet, med unntak av tidsrommet da forhandlingene med leverandørene pågikk. Riksbanken inngikk også kontrakt med SIA SSB om tilsvarende programvare.

En stor del av innføringsprosjektet besto av testing av de nye løsningene. Gjennom testene ble blant annet funksjonene i systemet, sikkerhetsløsninger, behandlingsskapasitet og evne til å håndtere uforutsette hendelser prøvd ut. Prosessene for selve systemskiftet ble også øvet med de involverte.

Etter den første prosjektplanen skulle oppstarten av det nye systemet finne sted i januar 2008. Det ble tidlig klart at dette ikke var realistisk, blant annet fordi systemleverandøren måtte gjøre flere tilpasninger i programmene enn tidligere antatt, og fordi systemtesting og forberedelsene av infrastrukturen i Norge var mer omfattende enn det leverandøren først antok. Det nye systemet ble satt i drift 17. april 2009, og alt forløp som planlagt under oppstarten.

Siden systemskiftet har den målte tilgjengeligheten til det nye oppgjørssystemet vært tett opptil 100 prosent og høyere enn i det tidligere NBO. Noen banker har imidlertid rapportert om behov for gjentatt pålogging til NBO Online som er en nettbanklignende løsning for bankenes tilgang til sin konto i NBO. Noen forbedringstiltak er gjennomført og tilgangen ser etter dette ut til å fungere som forutsatt.

Gjennom innføringsprosjektet ble det etablert et godt samarbeid med bankene. Som en videreføring av dette samarbeidet har Norges Bank etablert et NBO Brukerforum med bankene. Dette forumet vil være Norges Banks hovedkontakt mot bankene i forbindelse med drift og utvikling av oppgjørssystemet.

Videre har Norges Bank sammen med Sveriges riksbank etablert et *Nordic Forum for RTGS and Collateral Management*. Dette vil være rammen for samarbeid mellom sentralbankene om spørsmål knyttet til oppgjørssystemet og den felles leverandøren, samt forhold knyttet til bankenes sikkerhetsstillelse for lån i sentralbankene. Danmarks Nationalbank deltar også i dette forumet, men ikke i drøftingene av forhold direkte relatert til leverandøren av programvare. Perago har også invitert Norges Bank, sammen med Sveriges riksbank og to andre sentralbanker som benytter samme oppgjørssystem, til et *Perago Advisory Board*. Gjennom dette organet kan Norges Bank påvirke utviklingen av oppgjørssystemet i henhold til sine interesser.

2.3 Transaksjonsveier og ulike typer betalingsoppgjør

Bankene kan sende betalingsoppdrag til oppgjør i Norges Bank via SWIFT eller via den nye nettbanklignende løsningen NBO Online. Oppgjør skjer også på grunnlag av avregninger fra NICS, VPS og Oslo Clearing. I 2009 deltok 16 banker i oppgjøret av NICS SWIFT avregningen, mens 20 banker brukte SWIFT-nettverket for innsending av betalingsoppdrag til NBO, se ramme om SWIFT. NBO Online benyttes som ordinær løsning for innsending av betalingsoppdrag fra banker som ikke bruker SWIFT, og som beredskapsløsning for bankene som er tilknyttet SWIFT. Manuelle oppgjør rutiner basert på betalingsoppdrag med for eksempel telefaks, vil bare kunne benyttes i særlige tilfelle og etter godkjenning av Norges Bank.

I nytt NBO har Norges Bank opprettet en egen lukket brukergruppe (Closed User Group - CUG) for alle banker som er brukere av SWIFT og som har konto i Norges Bank. Bankene har måttet endre adresseringen i sine SWIFT-meldinger for betalinger som sendes direkte til oppgjør i NBO. Det er innført nytt SWIFT-basert grensesnitt mellom NICS og NBO. NICS har således også måttet endre sin måte å sende bankenes betalinger videre til NBO. Banker som deltar i CLS sender betalingsoppdragene relatert til CLS direkte til NBO CUG, og ikke lenger via NICS.

Et nytt driftsmønster for Norges Banks oppgjørssystem ble satt i verk samtidig med at det nye oppgjørssystemet ble tatt i bruk. Det nye NBO-systemet åpner for mottak av betalingsoppdrag kort tid etter at foregående dag er avsluttet, dvs. normalt ca. kl. 16.40. Betalingsoppdragene vil imidlertid først bli gjort opp neste dag. En viktig endring i forhold til tidligere driftsmønster er at betalingsoppdrag kan gjøres opp fra kl 05.30 om morgenen alle

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication)

Verdensomspennende nettverk for overføring av meldinger med finansiell informasjon, spesielt mellom aktørene i finansmarkedene. Nettverket og de standardene som benyttes kontrolleres av selskapet S.W.I.F.T. SCRL som har hovedkontor i Belgia og betjener i underkant av 8000 finansinstitusjoner i 206 land.

SWIFT-meldinger benyttes både til å autorisere betalingsoppdrag og til å sende annen finansiell informasjon.

Norges Bank har inngått flere avtaler med S.W.I.F.T. SCRL om de applikasjonene banken bruker.

Direktøren for Avdelingen for interbankoppgjør (IBO) representerer Norges Bank i styret for den norske brukergruppen for SWIFT.

dager NBO er åpent. NBO Online, som gir bankene innsyn i betalinger og tilgang på kontoutskrifter m.v., er normalt tilgjengelig hele døgnet alle dager. Før NBO åpner for oppgjør av dagens betalinger, posteres daglig oppgjør av renter på innskudd og renter på eventuelle D-lån over natten.

En annen viktig endring i driftsmønsteret er at banker som deltar i verdipapiroppgjøret (VPO) for egen del eller på vegne av verdipapirforetak, innen henholdsvis kl 06.00 (VPO 1) og kl 12.00 (VPO 2) må ha gjort et innskudd på sin VPO-konto. Dette innskuddet benyttes som pengegrense i VPO-avregningen. Pengene kan ikke disponeres av banken fra innbetalingsfristen til VPO er gjennomført.

Norges Bank fastsetter driftsmønsteret for NBO. Vesentlige endringer forelegges bankene til uttalelse før de kunngjøres med én måneds varsel. Gjeldende driftsmønster er tilgjengelig fra Norges Banks internettsider.

NBO mottar den første masseavregningen fra NICS ca. kl. 05.40. Oppgjøret av den andre daglige masseavregningen fra NICS skjer normalt ca. kl. 14.40.

Enkeltbetalinger under 25 millioner kroner, som bankene sender til oppgjør i NBO via NICS på SWIFT-format, avregnes i NICS. NICS sender avregning med bankenes nettoposisjoner til oppgjør i Norges Bank tre ganger daglig. Se omtale av nettooppgjør i avsnitt 2.7. Enkeltbetalinger over 25 millioner kroner som mottas i NICS, videresendes direkte til NBO for oppgjør enkeltvis (NICS SWIFT brutto). Se omtale av bruttooppgjør i avsnitt 2.7. Betalinger under 25 millioner kroner som er merket særskilt, videresendes også til NBO for oppgjør enkeltvis.

Handler i verdipapirer avregnes i VPS på grunnlag av informasjon fra kontoførere. VPS kontrollerer beholdninger av verdipapirer og beregner betalingsposisjonen for hver deltaker i VPO. Deltagernes netto betalingsposisjoner i verdipapiroppjøret (VPO) sendes fra VPS til Norges Bank for oppgjør på bankenes egen underkonto for oppgjør av verdipapirhandler, VPO LOM konto, i NBO.

I nytt NBO inngår verdipapirforetakenes posisjoner i bankenes posisjoner og gjøres opp ved hjelp av kontoen til foretakenes bankforbindelse. Hver banks posisjon i verdipapiroppjøret vil dermed være nettosummen av egen posisjon og posisjonen til verdipapirforetakene den er bankforbindelse for. Norges Bank mottar hver dag en derivatavregning fra Oslo Clearing. I derivatavregningen inngår betalinger av premier og marginer knyttet til terminforretninger (futures) og opsjoner. Bankenes posisjoner i avregningen avhenger av hvilke kontrakter de selv og kundene deres har inngått. I det særskilte oppjøret av låneordningen for verdipapirer inngår betalinger fra Oslo Clearing til deltakere i låneordningen for verdipapirer, se ramme.

Høsten 2009 ble det innledet et samarbeid mellom Norges Bank, bankene og VPS for

Avregningene fra Oslo Clearing

I **derivatavregningen** inngår premie- og margininnbetalinger knyttet til handel med opsjoner og futures. Bankenes posisjoner i avregningen avhenger av hvilke kontrakter de selv og kundene deres inngår. Netto betalingsposisjonene i derivatoppjøret er normalt under 100 millioner kroner.

Låneordningen for verdipapirer (VPO): For eksempel kan en deltaker som mangler en aksje, låne den av en annen deltaker i VPO som også deltar i ordningen. Deltageren som låner aksjen, betaler til Oslo Clearing et beløp tilsvarende aksjens verdi. I oppjøret av låneordningen betaler Oslo Clearing dette beløpet til deltakeren som har lånt bort aksjen.

å finne gode og mer forutsigbare løsninger ved feil og forsinkelser i VPO. Det ble enighet om å innføre frister i NBO for gjennomføringen av VPO1 kl. 09:45 og VPO2 kl. 14:00. Dersom disse fristene overskrides, vil innestående på bankenes VPO LOM konto gjøres disponible for bankene og VPS vil overføre alle handler som inngår i denne avregningen til neste avregning.

For å unngå at VPO LOM konto tømmes før gjennomføring av VPO ved forsinkelser, er det innført en bestemmelse

Ny felleseuropeisk løsning for oppgjør av verdipapirhandler - Target2Securities (T2S)

T2S er et prosjekt initiert av Den europeiske sentralbanken (ESB) som skal utvikle en ny løsning for oppgjør av verdipapirhandler. Hensikten med denne nye løsningen er å forenkle handler i verdipapirer i Europa, spesielt over landegrensene. Alle handler gjøres opp i sentralbankpenger. T2S-systemet skal omfatte alle valutaer i Europa. Dette betyr at både Norges Bank og Verdipapirsentralen utkontrakterer elementer av sine systemer til T2S-systemet.

I andre halvår 2009 startet arbeidet med å vurdere en eventuell norsk deltakelse i T2S. Hvis norsk deltakelse er ønskelig, er det planlagt å inngå avtale med ESB i løpet av 2010. T2S er planlagt å settes i drift i 2013.

om at tidligste tidspunkt for bankene å tilbakeføre innestående på VPO LOM konto skal være henholdsvis kl. 06:55 for VPO1 og kl. 12:30 for VPO2. De nye fristene ble innført i januar 2010.

2.4 Deltakelse i NBO

Ved utgangen av 2009 hadde 140 banker konto i Norges Bank. For å delta i NBO må en bank inngå avtale om kontohold, oppgjør og pant. CLS Bank er ved utgangen av 2009 fortsatt eneste deltaker i NBO uten etablert forretningssted i Norge. Det er inngått egen kontoholds- og oppgjørsavtale med CLS Bank. Se også omtale av CLS i avsnitt 2.9.

Ved utgangen av 2009 var det 21 deltakere i oppgjøret av NICS masseavregningen, sammenlignet med 22 året før. Nedgangen skyldtes at en bank skiftet til annen oppgjørsbank enn Norges Bank. Antallet deltakere i oppgjøret av NICS SWIFT avregningen var 16 som ved forrige årsskifte. En ny deltaker er kommet med i verdipapiroppgjøret (VPO), slik at antallet deltakerbanker ved årsskiftet var 19. I derivatoppgjøret var det fortsatt syv deltakere.

I forbindelse med innføringen av nytt oppgjørssystem ble det også gjort endringer i verdipapiroppgjøret. Blant annet har ikke lenger verdipapirforetakene egne VPO-oppgjørskonti i NBO, og deres bankforbindelse stiller derfor ikke lenger garanti overfor Norges Bank på vegne av verdipapirforetakene.

2.5 Andre konti

I forberedelsene til å ta i bruk nytt oppgjørssystem varslet Norges Bank kontohavere i utlandet, dvs. sentralbanker og utviklingsbanker, om begrensninger i tilbudet av tjenester og strengere krav til deltagere i NBO, og ba alle slike kontohavere om å vurdere ønsket om videre kontohold i Norges Bank. Ved

Ny prisstruktur i NBO fra 2010

Den nye prisstrukturen i NBO har følgende utforming, jf. rundskriv nr. 13/30. oktober 2009:

Gruppe A er banker med konti som brukes aktivt til en eller flere av følgende oppgjørsfunksjoner: Oppgjør av avregningene fra NICS eller Oslo Clearing, direkte deltakelse i oppgjør i det internasjonale valutaoppgjørssystemet Continuous Linked Settlement (CLS) eller har inngått avtale om å bruke Scandinavian Cash Pool (SCP). Gruppe A deles igjen inn i to undergrupper hvor A1 er banker som er direkte oppgjørsdeltakere i CLS og/eller benytter seg av SCP funksjonaliteten og øvrige banker er i gruppe A2. *Gruppe B* består av andre banker som har konto i NBO enn de i gruppe A.

Kostnadene for driften av oppgjørssystemet er i hovedsak faste. Derfor legges det større vekt på faste priser med mindre grad av differensiering etter bankers størrelse. Det er derfor innført faste årspriser for tilgang til hovedfunksjonene i NBO. I tillegg videreføres enhetspriser for behandling av søknader om pant for lån. Dette gjelder søknad om godkjenning av nytt verdipapir som pant, endring av pant og kostnader i verdipapirregistre.

utgangen av 2009 hadde fortsatt to sentralbanker konto i Norges Bank. Ved forrige årsskifte hadde åtte sentralbanker og én regional utviklingsbank konto i NBO. Videre har Den internasjonale oppgjørsbank (BIS) fortsatt konto i Norges Bank.

Noen sentralbanker opprettet midlertidig konto i Norges Bank i forbindelse med tiltakene som ble satt i verk under finansuroen høsten 2008. Dette kontoholdet ble avsluttet i 2009.

Norges Bank har åpnet for at sentrale motparter i handel med finansielle instrumenter kan åpne konto i Norges Bank forutsatt at kontoholdet bidrar til å styrke finansiell stabilitet. Sentrale motparter som åpner konto i NBO gis adgang til intradag lån mot godkjent

sikkerhet og til innskudd gjennom dagen. Det er ikke adgang til innskudd eller lån over natten. Oslo Clearing ble i 2009 innvilget søknad om kontohold i NBO som sentral motpart. Kontoen ventes å bli tatt i bruk i 2010.

2.6 Priser i NBO

Bankene betaler for kontoholds- og oppgjørstjenester i NBO. Det er lagt til grunn at prisene for oppgjørstjenester skal dekke to tredjedeler av de samlede kostnadene for innføring og drift av det nye oppgjørssystemet.

Prisene i NBO for 2008 ble videreført i 2009 i påvente av at nytt oppgjørssystem var innført. Med det nye oppgjørssystemet er prisene endret i samsvar med kostnadsstrukturen, kostnadsnivået og bankenes tilgang til funksjonene i oppgjørssystemet, se ramme. Selve innkrevningen av nye priser ble utsatt til 2010. Dette førte til en mindreinntekt i 2009 som vil bli dekket inn gjennom prisene over seks år sammen med innføringskostnadene.

I 2009 utgjorde bankenes betaling for oppgjørstjenester og tjenestene knyttet til pantsettelse av verdipapirer som sikkerhet for lån i alt 34,4 millioner kroner. Av dette utgjorde transaksjonsprisene i NBO vel 100 000 kroner. I 2008 utgjorde bankenes betaling i alt 31,5 millioner kroner.

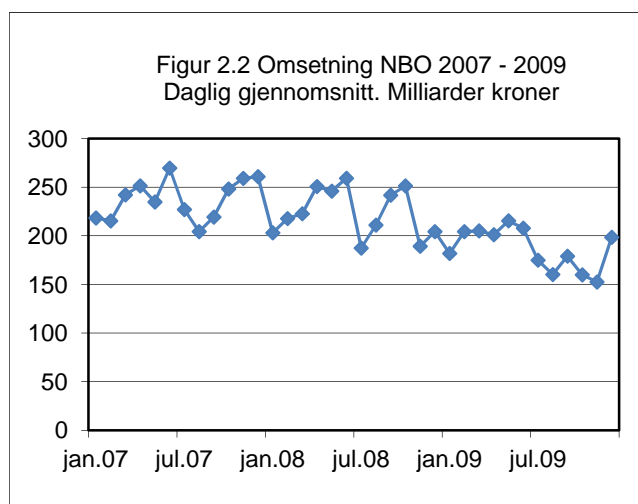
Det legges opp til at eventuelle differanser mellom beregnede og regnskapsførte kostnader og inntekter tas med i beregningen av priser for senere år.

Norges Bank har etablert en egen ordning med rask etablering av beredskapskonto for banker som bare vil ha behov for konto under særskilte omstendigheter. Ved utgangen av 2009 var det inngått avtale om beredskapskonto med to banker. Det er en årlig pris for å ha en slik avtale.

2.7 Omsetningen i NBO

Omsetningen i NBO defineres som summen av alle betalingsoppdrag som gjøres opp i NBO i løpet av et gitt tidsrom. For alle oppgjør, både bruttooppgjør og nettooppgjør, regnes kun den ene siden av en betaling. Dette gjelder uavhengig av om motparten er norsk bank, utenlandsk bank, Norges Bank eller staten.

I 2009 var den gjennomsnittlige daglige omsetningen i NBO 186,7 milliarder kroner. Dette var en nedgang fra om lag 225 milliarder kroner de to foregående årene. Hovedforklaringen til reduksjonen i omsetningen er en generell omsetningsnedgang i finansmarkedene i forbindelse med den internasjonale finanskrisen. For eksempel falt den daglige gjennomsnittlige spotomsetningen i det norske valutamarkedet med 28 prosent fra 2008 til 2009. Det var også en betydelig reduksjon i Norges Banks tildeling av F-lån fra 2008 til 2009. I 2009 ble det totalt auksjonert 36 nye F-lån med aksepterte bud for til sammen 775 milliarder kroner. Til sammenligning ble det auksjonert hele 60 nye F-lån i 2008 med en samlet verdi på 2184,7 milliarder kroner. Utviklingen i omsetningen i NBO de tre siste årene er vist i figur 2.2 som daglig gjennomsnitt per måned. Den månedlige omsetningen varierte mellom 215 milliarder kroner i mai og 153 milliarder kroner i november.

Bruttooppgjør

Figur 2.3 viser utviklingen i 2009 for bruttooppgjørene i Norges Bank målt som daglig gjennomsnitt per måned. Bruttooppgjør er betalingsoppdrag som gjøres opp enkeltvis i Norges Bank. I tidligere NBO, dvs. frem til og med 16. april 2009, ble slike oppdrag sendt til oppgjør enten via NICS SWIFT eller direkte til Norges Bank. I nåværende NBO blir alle bruttobetalingene sendt til oppgjør i NBO ved bruk av SWIFT, også de som registreres i NBO Online.

Betalingsoppdrag sendt brutto utgjør i beløp det meste av omsetningen i NBO. Se avsnitt 2.8 for nærmere omtale av omsetningen enkelte dager.

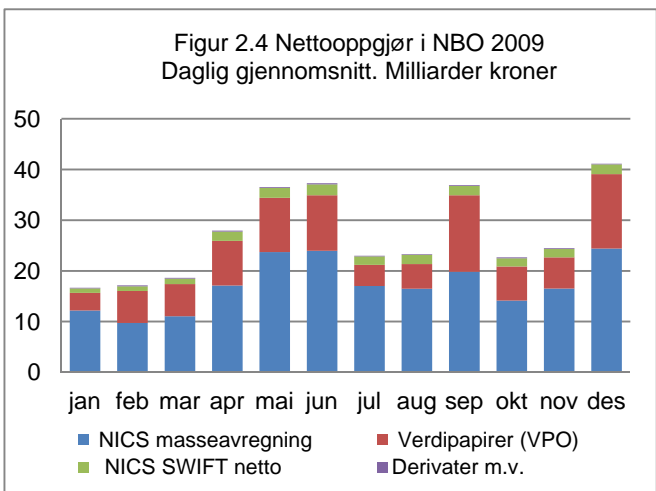
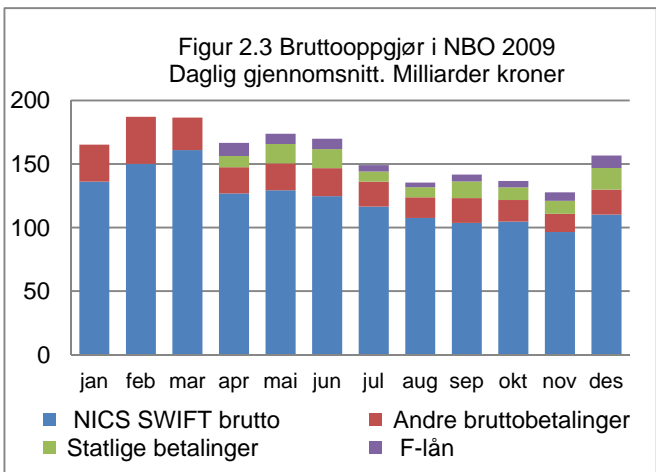
Betalinger knyttet til Continuous Linked Settlement (CLS) var i tidligere NBO en del av omsetningen for NICS SWIFT brutto. I nytt NBO sendes CLS-betalinger til oppgjør i NBO direkte via SWIFT, men utenom NICS. Dette har bidratt til at omsetningen i NICS har gått ned etter 17. april 2009. CLS er nærmere omtalt i avsnitt 2.9.

Nettooppgjør

I figur 2.4 vises omsetningen i daglig gjennomsnitt per måned for de fire ulike avregningene som gjøres opp i NBO. Nettooppgjørene viser sesongmessig høy omsetning i mai og juni. I tillegg er det en naturlig økt omsetning i NICS masseoppjøret i desember. Omsetningen er sesongmessig lav i sommermånedene juli og august.

Nettingeffekten

Summen av posisjonene som gjøres opp i NBO er vesentlig lavere enn summen av enkeltbetalinger som inngår i avregningene. Omsetningen i nettooppgjørene i NBO er derfor lavere enn summen av omsetningen som registreres i NICS, VPS og Oslo Clearing. Forskjellen mellom summen av

Netting

Avregningssentraler, som NICS og VPS, summerer opp hver deltakers enkeltbetalinger for å beregne hver deltakers samlede betalingsposisjon mot de øvrige deltakerne. Disse netto betalingsposisjonene gjøres opp i Norges Bank.

Med **nettingeffekt** menes hvor mye lavere summen av de posisjonene i en avregning som gjøres opp i NBO er sammenlignet med summen av enkeltbetalingene som inngår i avregningen.

Nettooppgjør i Norges Bank omfatter NICS masseavregningen, NICS SWIFT-avregningen, verdipapiroppjøret og derivatoppjøret.

betalingene som inngår i en avregning og netto betalingsposisjonene som gjøres opp, utgjør nettingeffekten i avregningen, se ramme.

Denne nettingeffekten er vist i figurene 2.5 og 2.6 som viser daglig gjennomsnitt per måned for omsetningen i NICS for henholdsvis masseavregningen og NICS

SWIFT-avregningen og for oppgjørene i Norges Bank av disse avregningene. Gjennomsnittlig omsetning per dag for NICS masseavregningen gjennom 2009 var 81,4 milliarder kroner per dag, mens det i NBO var en omsetning i oppgjørene av denne avregningen på omlag 17 milliarder kroner, se figur 2.5. Dette gir en nettingeffekt på ca. 79 prosent.

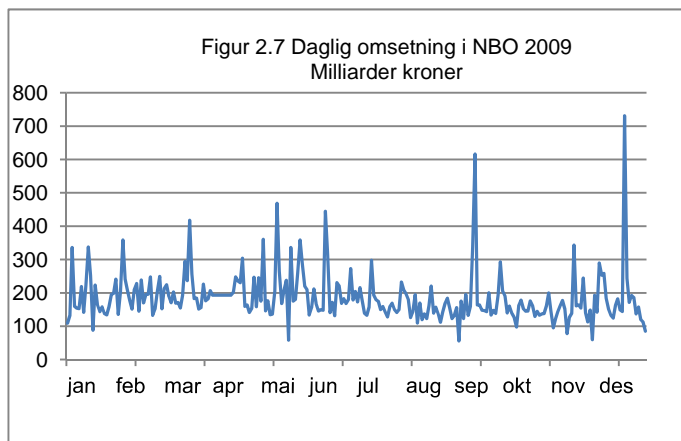
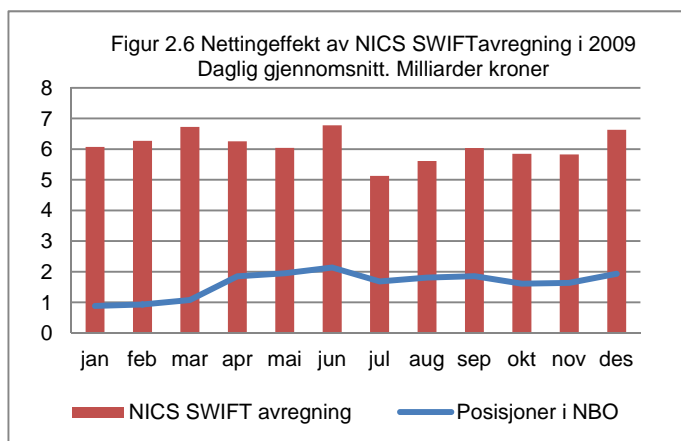
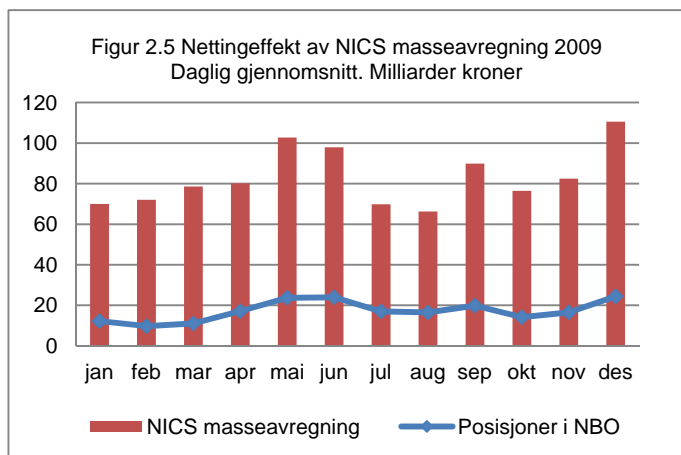
I 2009 var gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS SWIFT-avregningen 6,1 milliard kroner i NICS og 1,1 milliard kroner i Norges Bank, se figur 2.6. Nettingeffekten var dermed i gjennomsnitt 82 prosent.

Oppgjørsverdien av handler i verdipapirer innmeldt til VPS i 2009 utgjorde 63,4 milliarder kroner per dag. Dette var en nedgang fra 82,9 milliarder kroner per dag i 2008. Oppgjørsverdien i Norges Bank utgjorde 8,2 milliarder kroner i gjennomsnitt per dag. Dette gir en nettingeffekt på ca. 87 prosent.

2.8 Dager med stor omsetning i NBO

Som det fremgår av figur 2.7 varierer den daglige omsetningen i NBO betraktelig. Før omleggingen i 2008 av innbetaling av petroleumsskatter fra to til seks terminer per år, var 1. april og 1. oktober de to dagene med høyest omsetning i året i NBO. I den nye terminstrukturen er forfallsdatoene 1. februar, 1. april, 1. juni, 1. august, 1. oktober og 1. desember.

Masseavregningene fra NICS som gjøres opp i Norges Bank på forfallsdagene for petroleumsskatt, er også betydelig større enn normalt. Dette skyldes at mange av skattebetalingene til staten skjer fra oljeselskapenes ulike bankforbindelser via masseavregningen til banker som er kontoførere for staten. Disse innbetalingene blir deretter overført til statens foliokonto i Norges Bank.

I 2009 var det ingen av termindatoene for petroleumsskatt som ga høyest omsetning i NBO. Høyest omsetning var på dager med forfall og emisjoner av statskasseveksler i forbindelse med bytteordningen av statspapirer mot obligasjoner med fortrinnsrett, dvs. 18. mars, 17. juni, 16. september og 16. desember.

Den 16. september forfalt statskasseveksler for 88 milliarder kroner og det ble tegnet

nye vekslers forfall til sammen 91,3 milliarder kroner. Dette bidro til en total omsetning på 616 milliarder kroner i NBO. Tilsvarende tall for 16. desember var forfall på 113,4 milliarder, emisjon av 111,4 milliarder og totalt 844 milliarder kroner i total omsetning i NBO. I 2008 var den høyeste omsetningen i NBO den 1. april med 658 milliarder kroner.

De viktigste årsakene til at omsetningen i NBO blir vesentlig større enn selve forfallsbeløpene er at de samme beløpene ofte inngår i flere oppgjør samme dag. For eksempel inngår forfall av statskasseveksler i oppgjøret av NICS masseavregningen, mens emisjonene av nye statskasseveksler inngår i verdipapiroppgjøret. Forfallsbeløpet gjøres opp mot statens foliokonto gjennom bruttobetalinger i NBO. VPO blir også vesentlig større på emisjonsdager på grunn av videresalg mellom deltagerne i VPO. Statskassevekslene utstedes vanligvis på IMM-datoer², som også bidro til ekstra stor omsetning den 16. september og den 16. desember i 2009.

Store statlige overføringer samt tildeling og tilbakebetaling av lån med fast løpetid (F-lån) bidro også til høy omsetning i NBO enkelte dager. Andre skatte- og avgiftsbetalinger er jevnere fordelt gjennom året. Merverdiavgift betales for eksempel hver annen måned, noe som begrenser utslagene på den daglige omsetningen i avregnings- og oppgjørssystemene.

Gjennom ordningen Scandinavian Cash Pool har bankene mulighet til å benytte innskudd i andre skandinaviske sentralbanker som sikkerhet for lån i Norges Bank. Denne muligheten benyttes på daglig basis, men i større grad enn ellers på dager for innbetaling av petroleumsskatt og i forbindelse med forfall og emisjoner

av statspapirer. Gjennomsnittlig tilføres norske banker normalt to til fem milliarder kroner per dag gjennom SCP. Det høyeste beløpet i 2009 ble tilført 18. mars med over 56 milliarder kroner.

Scandinavian Cash Pool blir benyttet i langt mindre grad for overføring av likviditet fra Norge til Sverige eller Danmark, dvs. pantsatt innskudd i Norges Bank. Dette skjer vanligvis to til fire ganger per måned for beløp i størrelsesordenen én til tre milliarder kroner.

2.9 Continuous Linked Settlement (CLS)

Ved utgangen av 2009 ble handler i 17 valutaer gjort opp i CLS, blant annet norske kroner, se ramme. Ingen ytterligere valutaer kom med i CLS-samarbeidet i 2009. Ved utgangen av 2009 var det 59 direkte oppgjørsmedlemmer i CLS Bank, én færre enn året før. Andre deltakere gjør opp sine handler gjennom et direkte oppgjørsmedlem. Slike deltakere kalles tredjeparter. Tredjeparter er ofte mellomstore banker og industriforetak. Antallet tredjeparter er steget fra 4 154 ved utgangen av 2008 til 6 468 ved utgangen av 2009.

Direkte oppgjørsmedlemmer har normalt konto i noen av de sytten sentralbankene. For oppgjør i sentralbanker der de ikke selv har konto, benyttes korrespondentbanker for innbetalinger til CLS og utbetalinger etter oppgjør. I 2009 som i 2008 var DnB NOR Bank, Nordea Bank Norge, Danske Bank/Fokus Bank og SEB direkte oppgjørsmedlemmer og korrespondentbanker i norske kroner. I det tidligere oppgjørssystemet ble alle inn- og utbetalinger mellom direkte oppgjørsmedlemmer og CLS sendt via NICS til NBO og inngikk i omsetningen for NICS SWIFT brutto, se avsnitt 2.7. I det nye NBO sendes alle innbetalinger og utbetalinger mellom direkte

² IMM: International Money Market.
IMM-datoer: Vanlig brukte forfallsdatoer for standard pengemarkedsinstrumenter.

oppgjørsdeltakere og CLS direkte via SWIFT.

CLS ble etablert for at betalingen i begge valutaslag som inngår i en handel med valuta gjøres opp samtidig, slik at valutaoppgjørsrisikoen fjernes. CLS har utvidet virksomheten til også å omfatte oppgjør av betalinger knyttet til kredittderivater og premier for valutaopsjoner. Oppgjør av slike betalinger bidrar til en bredere utnyttelse av infrastrukturen for CLS, men reduserer ikke bankenes valutaoppgjørsrisiko. Tilsynsmyndigheten for CLS Bank, Federal Reserve Bank of New York, antar imidlertid at den operasjonelle risikoen knyttet til slike betalinger reduseres gjennom oppgjør i CLS.

De daglige innbetalingene til CLS varierer sterkt. I 2009 var gjennomsnittlig daglig innbetaling i norske kroner til CLS Bank 7,5 milliarder kroner, se figur 2.8. Dette er noe lavere enn i 2008 og 2007 da gjennomsnittlige daglige innbetalinger var henholdsvis 8,7 og 11 milliarder kroner.

De laveste innbetalingsbeløpene i CLS faller sammen med offentlige fridager i USA. I slike tilfeller har partene avtalt at oppgjør skal skje på første virkedag etter fridagen. Det er markedspraksis at også oppgjørsdato for valutahandler som ikke involverer amerikanske dollar, forskyves i henhold til de offentlige fridagene i USA.

I figur 2.9 er utviklingen i innbetalingene av kroner til CLS vist sammen med utviklingen i underliggende valutahandler der norske kroner inngår. Omfanget av slike handler økte jevnt de siste tre årene frem til og med 2007, men utviklingen snudde i juli 2008. Denne endringen i omfanget av innbetalinger har sammenheng med at blant andre såkalte hedgefond i betydelig grad reduserte sine spekulative investeringer i det internasjonale valutamarkedet.

Mekanismer for å redusere likviditetsbehovet ved oppgjør i CLS

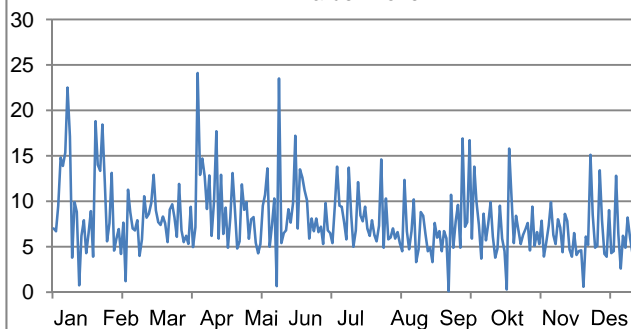
Inn- og utbetalinger i hver valuta motregnes slik at innbetalingene fra hver deltakerbank skjer på nettobasis. Oppgjørsmedlemmene har innbetalingsforpliktelser lik nettosummen av innbetalingsforpliktelsene for egne valutahandler og for handler som gjøres opp på vegne av tredjeparter.

Prosedyrene for inn- og utbetalinger

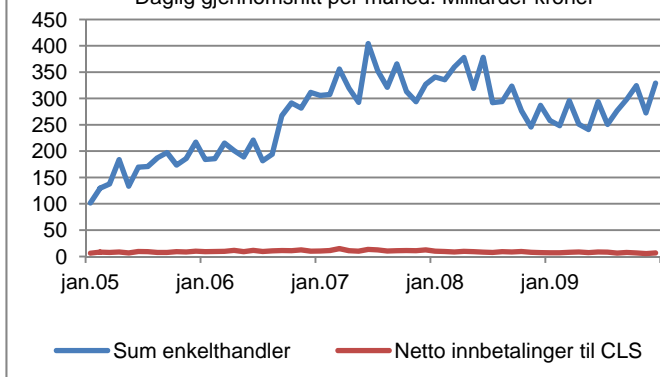
En banks tilgodehavende i én valuta kan benyttes som sikkerhet for oppgjør i en annen valuta. Dette gjør at CLS Bank kan begynne å betale ut for oppgjorte handler før den har mottatt alle innbetalingene.

Inside/outside-swap er en ordning hvor bankene kan handle ned sine posisjoner ved å bytte valuta innenfor CLS og bytte tilbake utenfor CLS samme dag. Bankene som deltar i ordningen opplyser hvor høye kredittgrenser de vil gi de andre deltakerne. På bakgrunn av dette finner CLS hvilke swapper en deltaker inngår, og mot hvilke andre deltakere, for å handle ned sin posisjon til grensen som gjelder for hver valuta.

Figur 2.8 Daglig innbetaling til CLS i norske kroner 2009
Milliarder kroner

Figur 2.9 Oppgjør norske kroner i CLS Bank 2005-2009
Daglig gjennomsnitt per måned. Milliarder kroner

Innbetalingene til CLS i norske kroner utgjorde i 2009 i gjennomsnitt 2,61 prosent av verdien av de underliggende valutahandlene, sammenlignet med 2,76 prosent i 2008 og 3,5 prosent i 2007. Denne økningen i nettingeffekten har i stor grad sammenheng med økt bruk av såkalte Inside/Outside swapper, se ramme. I 2008 og 2009 ble det i gjennomsnitt inngått 12 slike swapper per dag. Utnyttelse av Inside/Outside swapper i NOK har ført til at netto innbetalt beløp er om lag 60 prosent lavere i gjennomsnitt enn beregnet netto innbetaling før swapper.

3 Sikkerhet for lån i Norges Bank

3.1 Innledning

Banker med konto i Norges Bank kan få automatisk tilgang til lån mot å stille pant i form av verdipapirer. For å ha kontohold og benytte låneordningene må en bank inngå avtale om kontohold, oppgjør og pant.

3.2 Låneordningene

Norges Bank tilbyr bankene lån med fast løpetid (F-lån) og døgnlån (D-lån). D-lån gjennom dagen benyttes for at bankene kan skaffe seg dekning for sine forpliktelser i betalingsoppgjørene. Slike lån er rentefrie og betales normalt tilbake innen dagens slutt. Hvis dette ikke skjer, konverteres lånet til et rentebærende D-lån. F-lån benyttes for å jevne ut svingningene i bankenes likviditet, og de løper normalt fra to dager til vel én måned. Norges Bank krever full sikkerhet i form av pant i verdipapirer for lån til bankene. Samme portefølje av pant blir brukt som sikkerhet for både D-lån og F-lån.

3.3 Regelverket for sikkerhetsstillelse

Regelverket for sikkerhetsstillelse skal både gi Norges Bank lavest mulig risiko ved lån til bankene og legge til rette for at bankene har tilstrekkelig låneadgang. Risikoen skal begrenses ved at bare gjeldspapirer av god kvalitet godtas som pant og ved at låneadgangen er lavere enn markedsverdien på papirene (avkorting), jf. figur 3.1. Økt differanse mellom markedsverdi og låneadgang i 2009 skyldes hovedsakelig høyere avkortingssatser for verdipapirer som ble godkjent etter det midlertidige regelverket innført 2008.

Lån i Norges Bank

Låneordningen i Norges Bank er hjemlet i lov av 24. mai 1985 nr. 28 av om Norges Bank og pengevesenet (sentralbankloven). Nærmere regler er fastsatt i "Forskrift om bankers adgang til lån og innskudd i Norges Bank mv" av 25.2.2009 (låneforskriften) og i Norges Banks rundskriv nr. 12/22. oktober 2009 "Retningslinjer for pantsettelse av verdipapirer som sikkerhet for lån i Norges Bank".

Hovedtrekk i regelverket for lån i Norges Bank

Som pant for lån godtar Norges Bank verdipapirer utstedt av offentlige og private virksomheter i Norge og i utlandet. Norges Bank godtar også pant i form av andeler i verdipapirfond som er registrert i VPS. For alle verdipapirer gjelder et krav om at de ikke skal være underordnet annen gjeld eller være knyttet til kredittderivater. Verdipapirene må dessuten ikke være konvertible, knyttet til en indeks eller ha tak på flytende rente. Videre må papirene være registrert i en verdipapirsentral etter godkjenning av Norges Bank og ha tilgjengelige kurser.

Bankkvoten

Andelen verdipapirer utstedt av banker kan ikke utgjøre mer enn 35 prosent av en banks samlede pantsettelse.

Utenlandske verdipapirer

For verdipapirer med utenlandske utstedere er det krav om kredittvurdering på minimum A fra Standard & Poor's eller A2 fra Moody's. Verdipapirene må være pålydende USD, EUR, GBP, DKK, SEK, YPN, CHF, NZD eller AUD. Det stilles også krav til hvilke land utsteder er hjemmehørende i.

Avkorting

Verdipapirene blir gitt en avkorting når bankenes låneadgang beregnes. Avkortingene varierer mellom 2 og 31 prosent og avhenger blant annet av kredittverdigheten til utstederen. For verdipapirer som er denominert i utenlandsk valuta, er det en tilleggsavkorting på 3 prosent for valutakursrisiko.

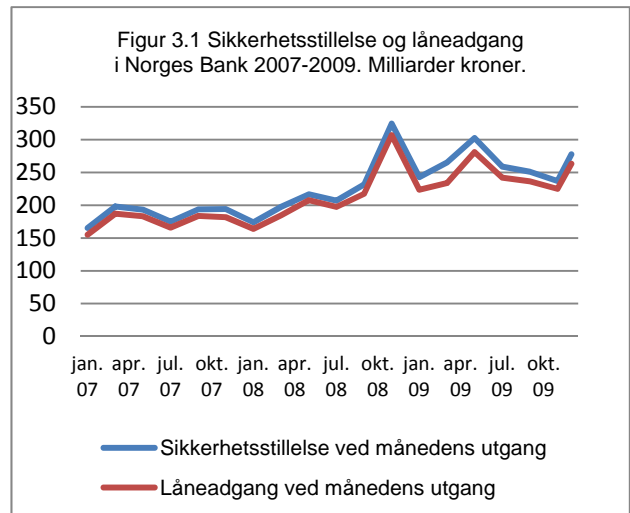
Reversering av midlertidig regelverk

Den 22. oktober 2009 ble det midlertidige regelverket som var innført høsten 2008 reversert. Verdipapirer som er godkjent i henhold til dette regelverket, kan benyttes som pant frem til 15. februar 2012, mens reverseringen gjelder med umiddelbar virkning for inntak av nye verdipapirer som pant. Samtidig med reverseringen, ble andre endringer i retningslinjene for sikkerhet for lån sendt på høring, se egen tekstboks for detaljer.

Revidert låneforskrift

Norges Bank fastsatte 25. februar 2009 en revidert forskrift om bankers adgang til lån og innskudd i Norges Bank mv., som trådte i kraft i forbindelse med at Norges Bank tok i bruk nytt oppgjørssystem (NBO) 17. april 2009. De viktigste endringene i forskriften er følgende:

- Bestemmelsen om grenser for bankenes rentebærende innskudd er opphevet.
- Bestemmelsen om at Norges Bank kan kjøpe tilbake F-innskudd fra bankene er opphevet.
- Detaljerte bestemmelser knyttet til auksjon av F-lån og F-innskudd tas ut av forskriften. Norges Bank kunngjør slike prosedyrer ved hver auksjon.
- Reglene som kan begrense bankers låneadgang på grunnlag av forvaltningskapitalen eller ansvarlig kapital er opphevet. En banks låneadgang bestemmes på grunnlag av verdien av det pantet banken har stilt.
- Bestemmelsen om renteberegning endres til at renter kapitaliseres daglig.
- I tillegg er det tatt inn flere bestemmelser om sikkerhet for lån, blant annet er det gjort tydeligere at Norges Bank kan stille krav om at en bank øker sin sikkerhetsstillelse dersom størrelsen på bankens lån og

Midlertidig regelverk

Høsten 2008 iverksatte en Norges Bank flere midlertidige endringer i regelverket for sikkerhetsstillelse. Lempingen på kravene som gjaldt frem til 22. oktober 2009 var:

- Kravet om at verdipapirer pålydende norske kroner med private utstedere skal ha et minste utestående volum på 300 millioner kroner ble opphevet.
- Kravet om notering på børs eller alternativ markedsplass for obligasjoner med private, norske utstedere ble opphevet.
- Kravet om kredittvurdering for obligasjoner utstedt av ikke-finansielle private foretak i Norge og av fortrinnsberettigede obligasjoner, ble opphevet.
- Kravet om at bare andeler i pengemarkedsfond som investerer i verdipapirer som kan godkjennes som pant i Norges Bank ble opphevet. Kravet gjaldt imidlertid fortsatt for obligasjonsfond.

påløpte renter overstiger låneverdien av pantet.

3.4 Bankenes sikkerhetsstillelse

Verdien av bankenes pantsettelse økte fra 248 milliarder til 263 milliarder kroner i løpet av 2009. Ved utgangen av året er andelen av pantet godkjent etter det midlertidige regelverket på 18 milliarder kroner. I første halvår 2009 ble 11 utstedere som var godkjent etter det midlertidige regelverket tatt ut på bakgrunn av en helhetlig risikovurdering.

Norges Bank mottok i gjennomsnitt 40 søknader om verdipapirer som pant per måned i 4. kvartal mot 93 per måned i årets første kvartal, jf. figur 3.2. Totalt ble 625 søknader behandlet i 2009 hvorav 51 fikk avslag, mot 1026 behandlede og 150 avslåtte søknader i 2008. Reduksjonen i antallet søknader er et resultat av lavere volum av F-lån og reverseringen av de midlertidige endringene i regelverket.

I alt 1230 verdipapirer (ISIN) var godkjent som sikkerhet for lån ved utgangen av 2009, og figur 3.3 gir en oversikt over fordeling av de pantsatte beholdningene per verdipapirregister. Låneverdien for pant registrert i VPS var på vel 162 milliarder ved utgangen av året. Tilsvarende var låneverdien vel 30 milliarder i både Euroclear og Clearstream, knapt 26 milliarder i VP (Danmark) og vel 11 milliarder i Euroclear Sweden (tidligere VPC Sverige).

Figur 3.4 viser at i løpet av 2009 økte volumet av verdipapirer registrert i VPS med 90 prosent, fra 85 milliarder til 162 milliarder kroner. Samtidig ble volumet av verdipapirer registrert i utenlandske registre redusert med nesten 40 prosent, fra 163 milliarder til 101 milliarder kroner. Figur 3.5 viser sikkerhetsstillelsen fordelt på sektorer.

Rutiner knyttet til nytt pant

Sammenlignet med verdipapirer godkjent etter ordinært regelverk, kan det være vesentlig høyere risiko knyttet til enkelte papirer godkjent etter det midlertidige regelverket. For å følge opp risikoen ble det i årets første kvartaler laget en ukentlig oversikt over utviklingen til norske private utstedere som var godkjent etter dette regelverket for intern overvåking. Fra fjerde kvartal ble denne informasjonen innarbeidet i den interne månedsrapporten for NBO og SIL.

For daglig håndtering av pantsatte

Endringer i retningslinjene for sikkerhet for lån i Norges Bank (høringssak)

Redusert bankkvote

Bankkvoten (se ramme på side 18) reduseres fra 35 til 0 prosent den 15. februar 2012. Grunnlaget for kvoten utvides 1. desember 2010 til å omfatte obligasjoner utstedt av utenlandske banker og andre finansselskaper enn forsikringsselskaper. Fortrinnsberettigede obligasjoner og andre pantesikrede papirer vil fortsatt holdes utenfor bankkvoten.

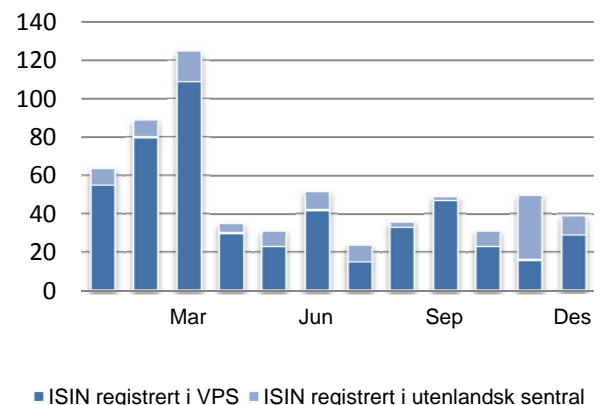
Økt avkorting

Utformingen av de nye satsene skal i større grad ta høyde for likviditets- og kredittrisiko.

Andre endringer fra juni 2010

- Asset Backed Securities (ABS) må ha AAA i kredittvurdering ved pantsettelse og kan ikke være sikret i næringseiendomslån. Pantsatt volum kan ikke overstige 20 prosent, uavhengig av valuta.
- Collateralized Debt Obligation (CDO) godtas ikke.
- Papirer med ubetinget og ugjenkallelig statsgaranti vil i hovedsak behandles som statspapirer.
- Papirer utstedt av regionale og lokale myndigheter eller multilaterale utviklingsbanker godtas som pant forutsatt at de er gitt risikovekt 0 etter kapitaldekningsregelverket.
- Statssertifikater med fast rente eller nullkupong (og som ellers oppfyller regelverket), kan etter nærmere vurdering godtas som pant selv om Norges Banks leverandør av finansielle data ikke kan levere syntetisk kurs.

Figur 3.2 Antall søknader om pant per måned

verdipapirer i Euroclear benytter Norges Bank systemet Euclid. Systemløsningen i Euroclear vil bli endret slik at Norges Bank vil benytte SWIFT nettverket som kommunikasjonskanal til systemet. Arbeidet med tekniske tilpasninger ble innledet i første halvår 2009. Euroclear har informert om forsinkelser i prosjektet. Funksjonell test er planlagt til fjerde kvartal 2010, med innføring i løpet av 2011.

3.5 Tilpasninger i F-lånsordningen 2009

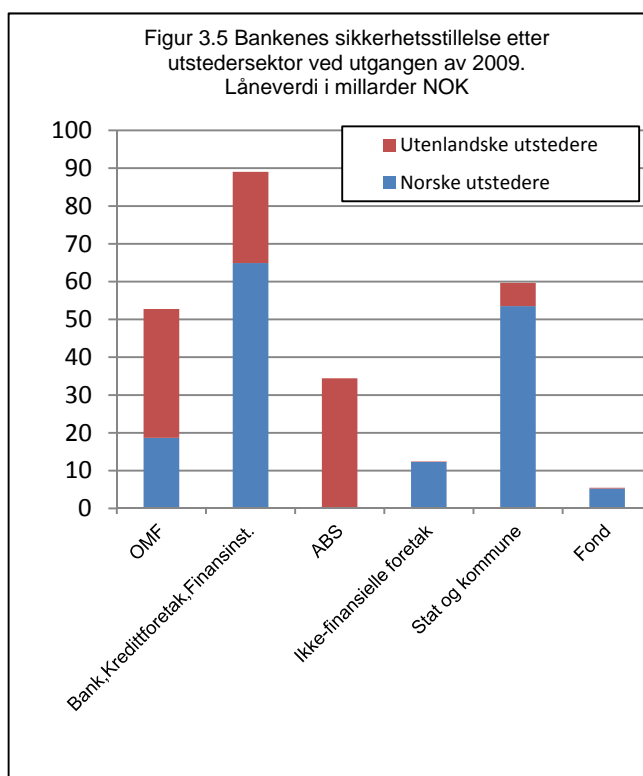
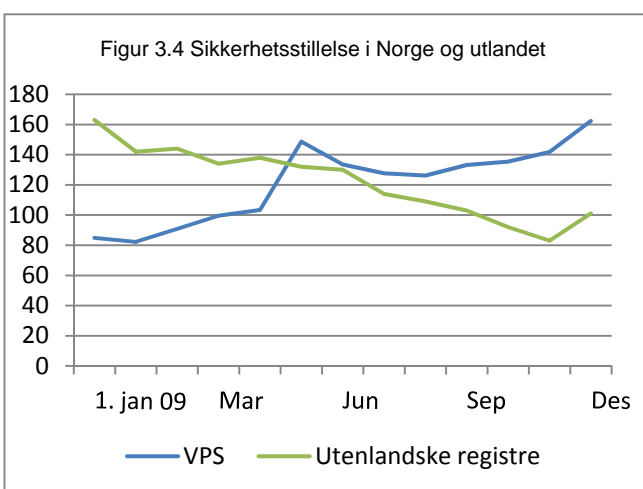
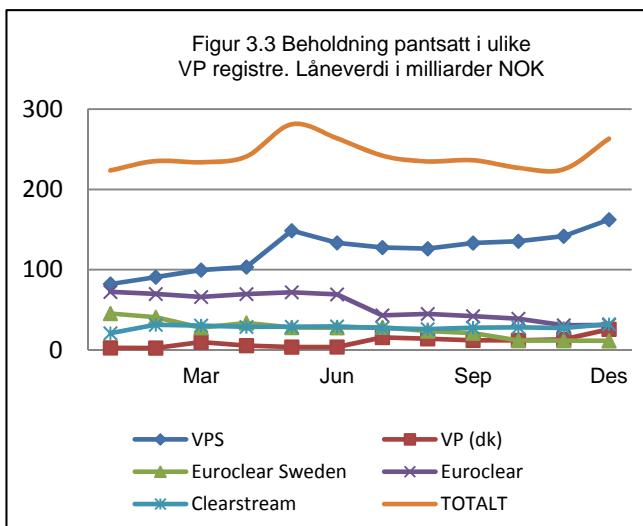
Som ledd i tiltakene for å bedre bankenes tilgang på likviditet, har Norges Bank også i 2009 tilbudt flere typer F-lån:

- F-lån med ordinær budgivning med opp til tre eller seks måneders løpetid.
- F-lån med tre års løpetid og flytende rente.
- Likviditetslån i amerikanske dollar, tilsvarende F-lån i kroner, med løpetider fra i underkant av én måned til i underkant av tre måneder.

Figur 3.6 viser omfanget av bankenes opptak av F-lån gjennom 2009. Norges Bank tilførte bankene likviditetslån i amerikanske dollar frem til oktober 2009. Ordningen ble deretter avviklet.

Som følge av de ekstraordinære tiltakene, er det et høyt antall små og mellomstore banker med opptak av F-lån de to siste årene sammenlignet med tidligere. I 2009 og 2008 var det henholdsvis 118 og 104 banker som tok opp F-lån, mens det i 2007 bare var 25 banker som tok opp slike lån, jf. figur 3.7. Målt i beløp utgjorde F-lån til de 95 mindre bankene 40 prosent av de samlede F-lånene ved utgangen av 2009.

Mange banker har høy belåningsgrad for F-lån, jf. figur 3.8. Ved utgangen av 2009 benyttet 10 banker mellom 95 og 99 prosent av låneadgangen til lange F-lån. I

alt brukte 39 banker mer enn 85 prosent av låneadgangen til slike lån.

Det oppstod i 2009 tre tilfeller der verdipapirer som er benyttet som sikkerhet for lån i Norges Bank har forfalt uten at ny sikkerhet i form av verdipapirer allerede er pantsatt. I slike tilfeller tilbakeholdes forfallsbeløpet inntil ny sikkerhet er registrert. Det er ilagt gebyr på kr 10 000 for hvert av disse tilfellene.

Operative rutiner knyttet til nye låneordninger

Innføringen av nye typer lån har hatt betydning for håndteringen av låneordningene i oppgjørssystemet.

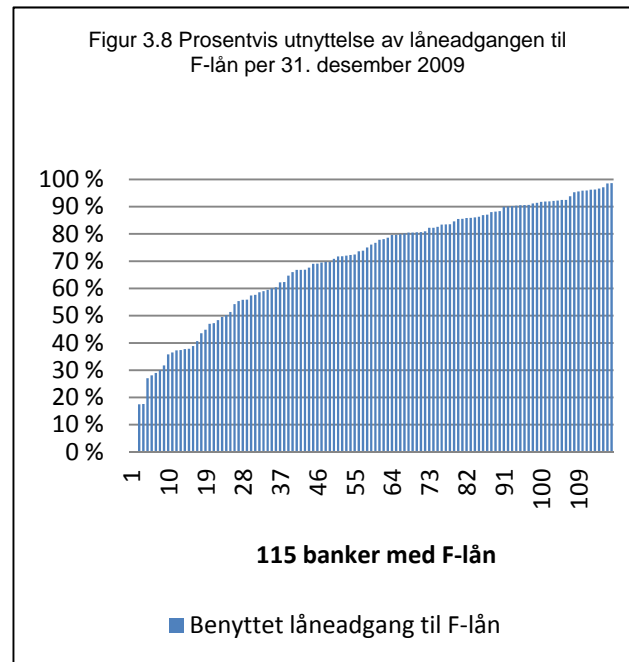
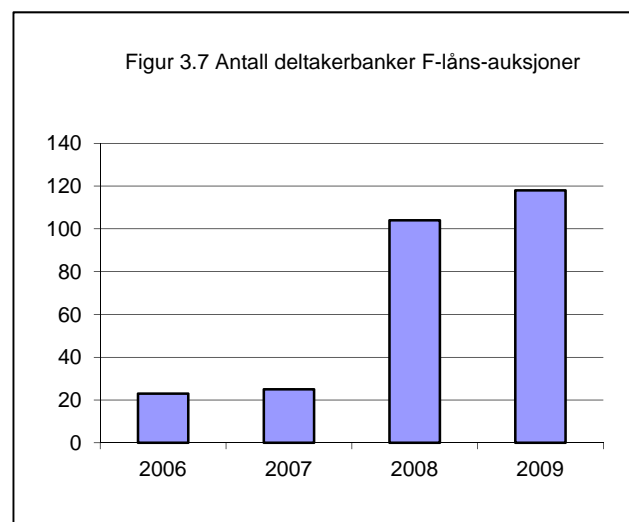
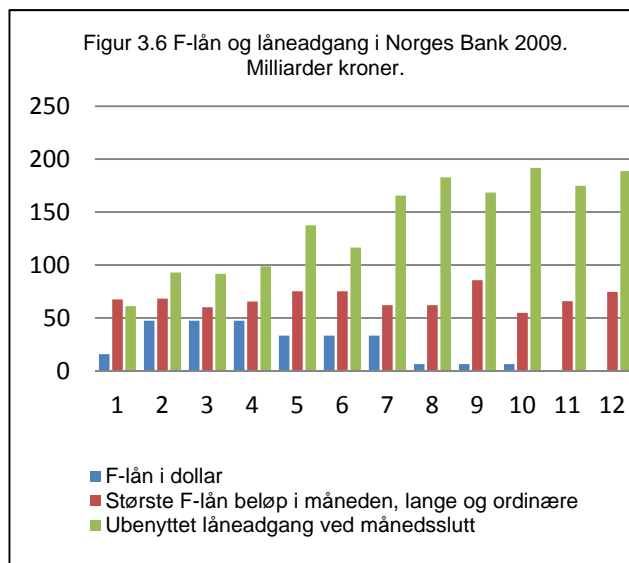
Da de automatiserte løsningene knyttet til bankenes pant er laget for lån i norske kroner, krevdes det flere manuelle tilleggsoppgaver for å behandle likviditetslån (F-lån) i amerikanske dollar:

- Beregning av hvilke verdipapirer som ga tilstrekkelig pant for lån i USD ut fra bankenes beholdning.
- Jevnlig kontroll av at endringer i valutakurs og/eller obligasjonskurs ikke førte til at bankenes lån ble større enn låneverdien.
- Krav om at bankene økte pantsettelsen hvis verdien på pantet svekket seg.

F-lån med løpetid på to og tre år medførte behov for ekstra oppfølging da lånene i stor grad ble tatt opp av banker som ikke deltar i de daglige betalingsoppgjørene i Norges Bank. Funksjonaliteten i det nye oppgjørssystemet (NBO) gjorde denne oppfølgingen lettere etter 17. april 2009.

3.6 Bytteordningen

I oktober 2008 vedtok Stortinget å innføre en ordning med bytte av statspapirer mot obligasjoner med fortrinnsrett (OMF). Bytteordningen blir administrert av Norges Bank på oppdrag av Finansdepartementet. Se nærmere omtale

av ordningen i Norges Banks oppgjørssystem og tjenester for staten – årsrapport 2008, avsnitt 4.5.

Bytteordningen hadde en ramme på 350 milliarder kroner.

Auksjoner i 2009

Det ble gjennomført 20 auksjoner i bytteordningen i 2009 og tildelt statskasseveksler for i alt 187,52 milliarder kroner. Totalt for 2008 og 2009 ble det tildelt statskasseveksler for 229,51 milliarder kroner. Det var tre rulleringer på totalt 241,7 milliarder kroner. 24 banker og kredittforetak deltok i ordningen og de benyttet totalt 61 ulike OMF (ISIN).

I første halvår ble det gjennomført en auksjon hver annen uke. Etter hvert som markedsforholdene bedret seg, ble prisen i ordningen gradvis økt. De to siste auksjonene i november og desember ble avlyst grunnet manglende interesse, og ordningen ble aviklet i desember 2009. De inngåtte avtalene vil imidlertid bli forvaltet i opp til fem år før de opphører.

Krav til obligasjoner med fortrinnsrett

For å delta i bytteordningen må bankene få godkjent hver enkelt OMF (ISIN). I hovedsak innebærer dette at OMF må tilfredsstillende samme krav som ellers gjelder for å bli godkjent som pant for

ordinær låneadgang i Norges Bank. Ett tilleggskrav er imidlertid at OMF må være sikret med pant i norske lån, normalt boliglån innenfor 75 prosent av takst eller låneverdi. Videre må obligasjonene ha flytende rente dersom banken velger et alternativ uten etterfylling, se omtale av avkorting.

Markedsverdi

Det fastsettes en markedsverdi på hver OMF. Dette skjer på grunnlag av markedsrapporter fra bankene og observerte handler på Oslo Børs. Det overvåkes også om OMF som bankene har byttet bort til staten svekker seg i verdi mens byttet pågår. Bankene kan i slike tilfeller bli bedt om å etterfylle med OMF.

Avkorting

Avkortingens tilsvarende i grove trekk avkortingens som settes på OMF som pantsattes for låneadgang i Norges Bank. Fordi byttet mellom OMF og statskasseveksler kan vare i opp til fem år, må bankene imidlertid velge mellom et bytte med mulighet for etterfylling av OMF eller at det gjøres en tilleggsavkorting. Etterfylling kan skje ved at banken overfører nye OMF til staten eller ved at banken betaler inn et kontantbeløp. Det har ikke vært behov for slik etterfylling i 2009, blant annet fordi markedet har bedret seg.

4 Tjenester for staten

4.1 Innledning

Norges Bank yter bankmessige tjenester for staten innenfor statens konsernkontoordning og statens gjelds- og likviditetsforvaltning. Tjenestene ytes på grunnlag av bestemmelsen om statens bankforretninger i sentralbankloven³, og omfanget av tjenestene er regulert i avtaler mellom Norges Bank og Finansdepartementet.

Staten ved Finansdepartementet betaler en godtgjørelse for de tjenester Norges Bank utfører. Godtgjørelsen fastsettes for ett år av gangen og dekker de kostnadene Norges Bank har til å yte tjenestene.

4.2 Statens konti i Norges Bank

Banktjenestene for staten ytes ved hjelp av et eget kontosystem. Statens foliokonto er hovedkontoen som viser statens samlede innskudd hver dag. Ved utgangen av 2009 var i alt 1 045 konti for ca. 400 statlige virksomheter og regnskapsførere knyttet til statens foliokonto. Det var 994 konti knyttet til statens konsernkontoordning og 51 konti knyttet til statens gjelds- og likviditetsforvaltning. De ulike typene konti er nærmere omtalt i rammen.

Staten godskrives rente for innestående på statens foliokonto i Norges Bank. Rentesatsen fastsettes kvartalsvis på grunnlag av en regneformel der rentesatser i flere valutaer inngår. I figur 4.1 er rentesatsen på statens foliokonto de tre siste årene vist sammen med rentesatsen på bankenes innskudd i Norges Bank.

³ Sentralbankloven § 17 om statens bankforretninger har følgende ordlyd: "I den utstrekning Kongen bestemmer det, skal banken utføre bankforretninger for staten, statsbanker og offentlige fond og yte tjenester ved opptak av statslån og forvaltning av statsgjeld".

Statens konti i Norges Bank

Statens foliokonto (1) viser statens samlede innskudd i Norges Bank.

Konti i statens konsernkontoordning

Separate inn- og utbetalingskonti (854). De fleste statlige virksomheter har separate konti for henholdsvis inn- og utbetalinger hos sine bankforbindelser og i Norges Bank i tråd med bruttosystemet i statens økonomiforvaltning. Disse kontiene gjøres opp ved hvert årsskifte.

Felles inn- og utbetalingskonti (54). Som unntak fra hovedregelen i statens økonomiforvaltning har en del statlige virksomheter en felles konto for både inn- og utbetalinger. Disse betegnes som nettobudsjetterte virksomheter og omfatter bl.a. universiteter og høyskoler.

Konti for statlige fond (86). Staten har opprettet en rekke fond for å finansiere særskilte formål. Fondskapitalen settes inn på egne konti i Norges Bank og disponeres av statlige myndigheter.

Konti for statens gjelds- og likviditetsforvaltning

Konti for kontolånsinnskudd (11). En del statlige virksomheter som ikke omfattes av konsernkontoordningen, blant annet Norsk Tipping, er pålagt å ha sin overskuddslikviditet som innskudd i Norges Bank. Disse innskuddene regnes som lån fra de statlige virksomhetene til Finansdepartementet.

Konti for trekkadgang (19). Noen statlige virksomheter, blant annet helseforetakene, tilføres likviditet ved å trekke på sine konti i Norges Bank.

Konti for rentebytteavtaler (16). Som del av Finansdepartementets bruk av rentebytteavtaler i forvaltningen av statens gjeld, skal avtaleparter ved større rentedifferanser innbetale sikkerhet på konti i Norges Bank.

Konti for statens gjelds- og likviditetsforvaltning (5). Disse kontiene benyttes til betalinger i forbindelse med emisjoner, renter og forfall på statslån, samt gjenkjøpsavtaler.

Finansdepartementet fastsetter særskilte rentesatser for enkelte statlige konti, bl.a. statlige fond og særskilte innskudd (kontolånsinnskudd). Disse rentebeløpene beregnes automatisk i kontosystemet og posteres etter anvisning fra Finansdepartementet.

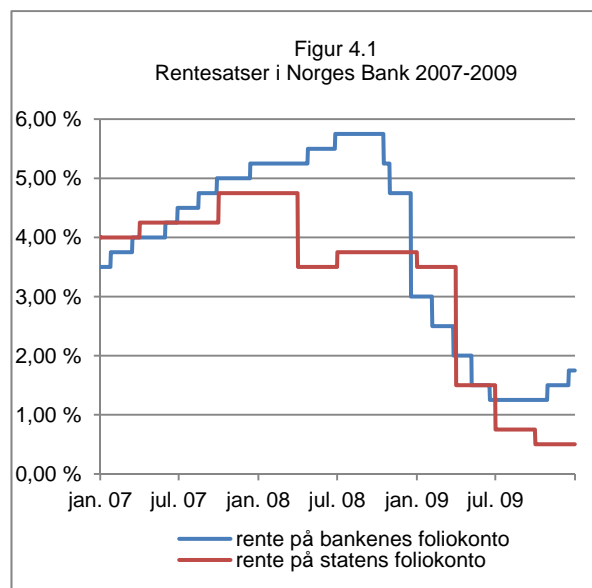
4.3 Statens konsernkontoordning

Betalingstjenester for staten innenfor statens konsernkontoordning utføres av forretnings- og sparebanker etter avtale med Senter for statlig økonomistyring (SSØ). Slike rammeavtaler inngås etter anbud og gjelder for et begrenset tidsrom. I 2009 hadde staten rammeavtaler med DnB NOR Bank ASA, Nordea Bank Norge ASA og SpareBank 1 Alliansen. Norges Bank har avtale med disse tre aktørene om daglige overføringer av statens likviditet mellom Norges Bank og hver bank som yter betalingstjenester til staten. I SpareBank 1 Alliansen var det i 2009 tre banker som utførte slike betalingstjenester. Dette var SpareBank 1 SMN, SpareBank 1 SR-bank og SpareBank 1 Nord-Norge. Det var dermed i alt fem banker som yter slike tjenester for staten.

Hver statlige virksomhet velger selv en eller flere bankforbindelser blant disse fem bankene. Dersom en statlig virksomhet skifter bankforbindelse, medfører dette endringer i de automatiserte rutine for kontroll av overføring av statlig likviditet og saldoinformasjon mellom hver av de fem bankene og Norges Bank.

Omsetningen på statens konti i Norges Bank for 2009 er vist i figur 4.2. Figuren viser summen av alle saldi som hver dag overføres mellom statlige virksomheters konti hos de fem bankene og statens konti i Norges Bank.

Nettosummen gjøres opp to ganger daglig for hver bank i Norges Banks oppgjørssystem. Disse oppgjørene skjer

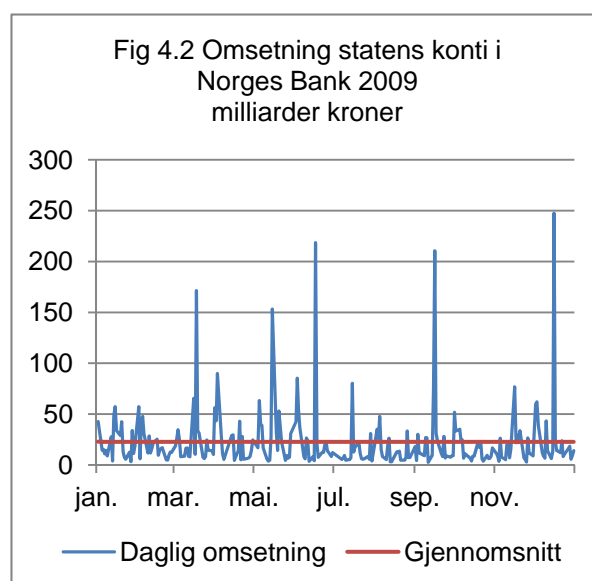
Statens konsernkontoordning

Konsernkontoordningen er en del av statens økonomiforvaltning.

Statlige betalinger skjer ved hjelp av statlige virksomheters arbeidskonti hos spare- og forretningsbanker, såkalte kontoførere. Disse betalingstjenestene ytes etter avtaler som inngås på grunnlag av offentlig anbud.

Statens likviditet forvaltes i Norges Bank, hovedsakelig ved hjelp av automatiserte rutiner for overføring av likviditet og saldi på statlige konti mellom kontoførende banker og Norges Bank. Ved netto innbetalinger til staten overføres likviditet fra bankene til Norges Bank, og ved netto utbetalinger fra staten overføres likviditet fra statens konti i Norges Bank til bankene.

Norges Bank forvalter statens likviditet ved hjelp av et eget kontosystem der alle statlige virksomheter har en eller flere konti. Statens samlede likviditet fremkommer hver dag på statens foliokonto.

som enkeltbetalinger på SWIFT-format, jf. omtalen av SWIFT brutto i kapittel 2.

Videre er summen av alle enkeltbetalinger fra banker og statens posisjoner i verdipapiroppgjøret (VPO) med i omsetningen. Rullering av statskasseveksler i bytteordningen medførte spesielt stor omsetning på IMM-dagene (se ramme) 18. mars, 17. juni, 16. september og 16. desember. Det var også stor omsetning ved ordinært forfall av statsobligasjoner den 15. mai, og ved forfall av skatter og avgifter; 18. mars, 15. mai, 15. juli og 16. november.

4.4 Statens gjelds- og likviditetsforvaltning

Omfanget av oppgaven

Norges Banks oppgaver med statens gjelds- og likviditetsforvaltning omfatter bl.a. posteringer på statens konti ved emisjoner, betaling av renter og forfall av statskasseveksler og statsobligasjoner, forvaltning av konti for statens gjeldsforvaltning og oppgaver som kontofører for staten i Verdipapirsentralen. I dette avsnittet omtales de operative sidene ved disse funksjonene som del av den helhetlige forvaltningen av statens gjeld som skjer i Norges Bank.

Emisjoner, tilbakekjøp mv.

I 2009 ble det avholdt i alt 20 auksjoner av statspapirer som kunngjort i auksjonskalenderen for året. Det var 10 auksjoner av statskasseveksler, hvorav fire nye lån og seks utvidelser av eksisterende lån. I tillegg foretok Finansdepartementet ett eget kjøp ved utvidelse av lån i obligasjoner for 2,3 milliarder kroner.

Videre var det ti auksjoner av statsobligasjonslån, alle utvidelser av eksisterende lån.

Utbetalinger til investorer ved renteterminer og forfall på statslån utgjorde

Statens gjeld

Staten opptar lån ved å utstede *statsobligasjoner* og *statskasseveksler*. Slike statspapirer regnes som risikofrie verdipapirer og tjener derfor som referanse i prisingen av andre finansielle instrumenter (for eksempel derivater og private obligasjoner).

Statens opplåning skjer med et fåtall lån med ulike løpetider opp til 10-11 år. Et nytt *statsobligasjonslån* med om lag 11-års løpetid blir normalt lagt ut hvert 2-2 ½ år og bygges opp til relativt store volum. *Statskasseveksler*, som er kortsiktige lån med løpetid opp til 12 måneder, legges ut normalt 4 ganger i året med forfall hver tredje onsdag i månedene mars, juni, september og desember. Dette er såkalte IMM-datoer som er vanlig brukte forfallsdager for standardiserte pengemarkedsprodukter. IMM: International Money Market.

Ved auksjoner i statspapirer har primærhandlerne rett og plikt til å legge inn bud. Andre budgivere må avgi sine bud via en av disse.

Tabell 4.3 Utestående statsgjeld (obligasjoner og veksler) i kroner i 2009 fordelt på investorer. Milliarder kroner

	Sum	Innen-landske	Uten-landske
Utestående statsgjeld 31.12.2008	308.0	168.6	139.4
		54.7 %	45.3 %
Emisjoner og utvidelser	535.5		
Forfall	347.6		
Utestående statsgjeld 31.12.2009	495.9	275.3	220.6
		55.5 %	44.5 %
Antall investorer	1 343	1 026	317

i 2009 til sammen 360 milliarder kroner fordelt på fem terminer. Ved utgangen av 2009 var utestående statsgjeld i kroner, dvs. utestående statskasseveksler og statsobligasjoner, 496 milliarder kroner. Dette er en økning på 188 milliarder kroner fra 308 milliarder kroner ved begynnelsen av 2009. Se tabell 4.3.

Rentebytteavtaler

Som ledd i forvaltningen av statens gjeld inngår Finansdepartementet rentebytteavtaler, se ramme. Dersom statens tilgodehavende overfor en motpart overskrider en viss terskelverdi, skal avtaleparten stille sikkerhet i form av et innskudd på særskilt konto i Norges Bank. Finansdepartementet betaler renter for disse innskuddene. Norges Bank beregner rentene og utbetaler rentebeløpene til motpartene en gang i måneden. Ved utgangen av 2009 var det opprettet 16 slike konti. I løpet av året var det transaksjoner på ni av disse kontiene.

Bytteordningen

I 2009 ble det innenfor bytteordningen (se ramme) avholdt i alt 20 auksjoner av statskasseveksler for i alt 187,5 milliarder kroner. En auksjon i februar og to i desember 2009 ble avlyst. Det var tre rulleringer i bytteordningen på totalt 241,7 milliarder kroner.

Statens finansfond

Fondet (se ramme) foretar kapitalinnskudd i norsk bank ved å erverve fondsobligasjon og preferansekapitalinstrument. Fondets kapitalinnskudd skjer etter søknad fra den enkelte bank og i henhold til avtale mellom fondet og banken. Utbetalingene skjer fra fondets konto i Norges Bank. Ved utgangen av 2009 har til sammen 28 banker fått tilført til sammen 4,1 milliarder kroner.

Statens obligasjonsfond

Fondet (se ramme) forvaltes av Folketrygdfondet. Utbetalinger skjer fra fondets konto i Norges Bank. Det er i løpet av 2009 foretatt 43 utbetalinger med en samlet verdi på 7,6 milliarder kroner.

Rentebytteavtale

En rentebytteavtale (renteswap) er en avtale mellom to parter om å bytte renteeksponering. Dersom staten har lagt ut et lån med fast rente, men ønsker flytende rente, kan den inngå avtale med en annen låntaker som har motsatt interesse. Avtalen kan da gå ut på at staten mottar fastrentebetalinger fra avtaleparten og selv betaler flytende rente til denne. Den flytende renten kan for eksempel være 6-månederes pengemarkedsrente fratrukket en fast margin. Statens renteeksponering vil således bli endret fra fast til flytende rente i den aktuelle avtaleperioden.

Dersom markedsverdien av inngåtte avtaler utvikler seg i statens favør, påføres staten en motpartsrisiko. Denne risikoen kan reduseres ved at staten krever at motparter stiller sikkerhet for statens tilgodehavende i form av innskudd i en bank.

Regjeringens tiltakspakke i forbindelse med finanskrisen

Bytteordningen

I oktober 2008 vedtok Stortinget å innføre en ordning med bytte av statspapirer mot obligasjoner med fortrinnsrett (OMF). Bytteordningen mellom statskasseveksler og OMF blir administrert av Norges Bank på oppdrag av Finansdepartementet.

Statens finansfond

Statens finansfond ble etablert i mars 2009. Formålet med finansfondet er å bidra midlertidig med kjernekapital til norske banker. Fondet foretar kapitalinnskudd i norsk bank ved å erverve fondsobligasjon og preferansekapitalinstrument. Fondets kapitalinnskudd skjer etter søknad fra den enkelte bank og i henhold til avtale mellom fondet og banken. Utbetalingene skjer fra fondets konto i Norges Bank.

Statens obligasjonsfond

Statens obligasjonsfond ble etablert i mars 2009. Formålet med Statens obligasjonsfond er å bidra til økt likviditet i og bedre kapitaltilgang til kredittobligasjonsmarkedet i Norge. Obligasjonsfondet er et generelt virkemiddel overfor obligasjonsmarkedet, hvor fondet sammen med andre investorer vil kjøpe obligasjonslån utstedt av norske foretak i både førstehånds- og andrehåndsmarkedet. Fondet forvaltes av Folketrygdfondet. Utbetalinger skjer fra fondets konto i Norges Bank.

5 Tilgjengelighet og avvik for IKT-systemene

Driften av Norges Banks oppgjørssystem er basert på IKT-systemer med drifts- og kommunikasjonsløsninger som involverer flere aktører. Selve driften av IKT-systemene for NBO er utkontraktert til ErgoGroup AS. Kravene til denne driften er regulert i en avtale som blant annet inneholder en egen tjenesteleveranseavtale. Avtalen med ErgoGroup AS er blitt oppdatert i forbindelse med innføringen av det nye oppgjørssystemet 17. april 2009. Det er også inngått avtaler med andre leverandører av tjenester og systemer for NBO, blant annet leverandøren av det nye oppgjørssystemet, SIA-SSB S.p.A., leverandøren av den sikre kommunikasjonsløsningen, S.W.I.F.T. SCRL, og ErgoGroup for forvaltning og videreutvikling av systemet for sikkerhet for lån (SIL).

Betalingsoppgjør i Norges Bank er øverste nivå for oppgjør av betalinger mellom bankene i Norge. Siden innskudd i sentralbanker er uten kreditt- og likviditetsrisiko for innskyterne, er oppgjør i Norges Bank viktig for den finansielle stabiliteten i Norge. Det stilles derfor meget høye krav til tilgjengeligheten for oppgjørssystemet. Driften av NBO overvåkes løpende og det iverksettes raskt tiltak for å løse driftsproblemer.

I forbindelse med innføringen av nytt oppgjørssystem i april 2009 er tilgjengelighetskravene revidert. I den nye løsningen er det et krav om samlet tilgjengelighet for programvaren og den tekniske driftsløsningen, herunder infrastrukturen for SWIFT-løsningen, på 99,80 prosent per måned. Disse komponentene er tett integrert og oppgjørssystemet er avhengig av begge for å fungere. I det tidligere NBO var tilgjengelighetskravet 99,90 prosent for hver av hovedkomponentene.

NBO-systemene

- Realtids oppgjørssystem (Real Time Gross Settlement - RTGS) med alle grensesnitt for mottak, oppgjør og informasjon om betalingsoppdrag.
- Sikrede kommunikasjonsløsninger fra SWIFT med alle grensesnitt for mottak og avlevering av meldinger.
- Sikkerhet for lån (SIL) med grensesnitt mot NBO og eksterne databaser.
- Reserveløsninger for systemene.

Måleperioden for tilgjengelighet er fra kl. 05:00 til kl. 17:30 alle bankvirkedager.

Det er et eget tilgjengelighetskrav for SIL-systemet, da det ikke er en forutsetning at dette systemet er kontinuerlig tilgjengelig for at betalingsoppgjør skal finne sted.

I 2009 var gjennomsnittlig tilgjengelighet for NBO-systemene 99,92 prosent. Etter at det nye oppgjørssystemet ble tatt i bruk i april, har tilgjengeligheten i 2009 for selve oppgjørssystemet vært tett opptil 100 prosent. Tilgjengeligheten for NBO Online har også vært 100 prosent de fleste månedene, men i perioder har brukerne i flere banker måttet logge seg på systemet gjentatte ganger.

Den samlede tilgjengeligheten for det nye oppgjørssystemet har vært høyere enn i det tidligere NBO.

6 Beredskapsøvelser og tester av reserveløsninger

Et velfungerende oppgjørssystem for betalinger mellom bankene er viktig for tilliten til betalingssystemet og den finansielle stabiliteten i Norge. Det er derfor etablert beredskapsløsninger for sentrale driftsfunksjoner i Norges Banks oppgjørssystem (NBO) og for datakommunikasjonen med andre sentrale aktører. I 2009 ble det gjennomført en rekke tester og øvelser i tilknytning til NBO, bankenes sikkerhet for lån i Norges Bank og banktjenestene for staten.

Øvelsene og testene av reserveløsninger skjer både internt i Norges Bank og i samarbeid med eksterne aktører, bl.a. leverandører av drifts- og systemløsninger. Nedenfor er det en kort omtale av de viktigste testene og øvelsene som ble gjennomført i 2009.

Reserveløsning for NBO

Etter at det nye oppgjørssystemet ble satt i drift i april 2009 ble det avholdt en felles test av reservestedsløsninger for NBO og for NICS i samarbeid med BBS. Et hovedformål med testen var å kvalitetssikre prosedyrene ved overgang til reservestedsløsning.

Reserveløsning for CLS

CLS Services, som er driftsoperatør for det internasjonale valutaoppgjørssystemet Continuous Linked Settlement (CLS), gjennomfører flere ganger i året øvelser av reserveløsninger for transaksjonsbehandling og prosedyrer ved avvik og avbrudd i normale rutiner i CLS. Se omtale av CLS i avsnitt 2.9. I 2009 ble det gjennomført seks øvelser i avviksbehandling i samarbeid mellom CLS og en eller flere av bankene som deltar i dette oppgjørssystemet.

Det avholdes også jevnlig telefonkonferanser med CLS Bank og

Test av reserveløsninger for CLS

CLS avholder jevnlig to typer tester som involverer Norges Banks oppgjørssystem:

- **RTGS Communication Contingency Regular Trials:** Inn- og utbetalinger testes normalt via telefaksløsning. I nåværende NBO skjer innbetalingene til CLS direkte fra deltakerbankene via NBO Online. Små beløp sendes i produksjonssystemene mellom Norges Bank, CLS og de direkte deltakerbankene.
- **Full outage test:** Test av prosedyrer ved avbrudd i SWIFT-systemene. CLS lager en fiktiv innbetalingsplan som omfatter både oppgjørsmedlemmer, direkte deltakerbanker, CLS og Norges Bank. All registrering foregår i testmiljøene hos deltakerne.

Testing i SWIFT

I avtalene som Norges Bank har inngått med S.W.I.F.T. SCRL stilles det ingen krav til beredskapstesting. SWIFT forventer imidlertid bistand fra sine SWIFT Enhanced Support kunder for å gjennomføre beredskapstester. Norges Bank blir invitert til å delta på disse testene som normalt gjennomføres en gang i året.

I tillegg er Norges Bank forpliktet til løpende å kunne motta SWIFT-meldinger etter gjeldende standard. Nye standarder er tilgjengelig for testing fire måneder før de settes i ordinær drift.

sentralbankene som deltar i CLS-samarbeidet for å øve kommunikasjon mellom deltakerne i en avvikssituasjon.

Øvelser i regi av SWIFT

I 2009 deltok Norges Bank i en test av reservedriftsløsningen for SWIFT der rutine for oppstart og bruk av alternativt driftssted ble øvet. Øvelsen var i regi av SWIFT sentralt. Videre deltok Norges Bank i en test av overgang til alternativt operasjonssenter ("Global OPC recovery"). Målet med testen var å verifisere at brukerne kunne koble seg opp til det alternative operasjonssenteret.

Tjenester for staten

I samarbeid med bankene som leverer betalingstjenester til staten har Norges

Bank i 2009 gjennomført øvelser av reserveløsninger for overføring av data mellom disse bankene og Norges Bank.

Andre tester og øvelser

Leverandører av IKT-baserte drifts- og systemløsninger i finansiell infrastruktur har et selvstendig ansvar for å ha robuste og betryggende beredskapsløsninger for viktige funksjoner. Dette ansvaret ivaretas bl.a. ved å avholde og dokumentere egne øvelser og tester av slike løsninger og gjennomføre tester og øvelser i samarbeid med oppdragsgivere og andre aktører i infrastrukturen.

Gjennomføring av tester og øvelser av beredskapsløsninger inngår i de avtalene Norges Bank har med sine leverandører, og resultatene følges opp i det løpende samarbeidet med leverandørene.